

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra germanistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Komparace literární předlohy díla *Zed'* autorky Marlen Haushofer s divadelní
inscenací HaDivadla

Comparison of the Literary Source of *The Wall* by the Autor Marlen
Haushofer with the Theatrical production of HaDivadlo

Tereza Hartmannová

Vedoucí práce: Mgr. Eva Markvartová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B NJ-ZSV

2024

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Komparace literární předlohy díla *Zed'* autorky Marlen Haushofer s divadelní inscenací HaDivadla potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 11.7.2024

Chtěla bych poděkovat paní Mgr. Evě Markvartové, Ph.D. za všechny cenné rady, ochotu a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

ABSTRAKT

Tato práce se zaměřuje na analýzu románu *Zed'* rakouské autorky Marlen Haushofer a jeho divadelní adaptaci inscenovanou brněnským HaDivadlem. Cílem je prozkoumat rozdíly a podobnosti mezi literárním dílem a jeho divadelním zpracováním. Metodologicky práce kombinuje analýzu literárního díla a divadelního představení s komparací. V literární části se podrobně věnuje dějové linii, charakteristice postav, kompozici, vypravěči, jazyku a jazykovým prostředkům. Důraz je kladen na symboliku zdi a zvířat, které hrají klíčovou roli v příběhu. V části věnované divadelní inscenaci se věnuje způsobu vyprávění, scénografii, osvětlení, zvukovým prvkům nebo hereckým výkonům včetně kostýmů a líčení. Výsledky komparace ukazují, že zatímco román používá jazyk k vytváření silných obrazů a emocí, divadelní adaptace využívá k dosažení podobného efektu vizuální a zvukové prvky. Odlišné pojetí promluv a využití zvířecích postav v inscenaci poskytuje divákům novou perspektivu k interpretaci příběhu. Práce přináší komplexní pohled na adaptaci literárního textu do divadelní podoby.

KLÍČOVÁ SLOVA

Zed', Marlen Haushofer, HaDivadlo, komparace, symbolika, jazyk

ABSTRACT

This thesis focuses on the analysis of the novel *The Wall* by Austrian author Marlen Haushofer and its stage adaptation by the Brno-based HaDivadlo theater. The aim is to explore the differences and similarities between the literary work and its theatrical rendition. Methodologically, the thesis combines the analysis of the literary work and the theatrical performance with a comparative approach. The literary section delves into the storyline, character characterization, composition, narrator, language, and linguistic devices. Emphasis is placed on the symbolism of the wall and animals, which play a key role in the story. The section dedicated to the theatrical production examines the mode of narration, scenography, lighting, sound elements, and acting performances, including costumes and makeup. The comparative results show that while the novel uses language to create strong images and emotions, the stage adaptation relies on visual and sound elements to achieve a similar effect. The different approaches to monologues and the use of animal characters in the adaptation offer viewers a new perspective on interpreting the story. The thesis provides a comprehensive view of the adaptation of a literary text into a theatrical form.

KEYWORDS

The Wall, Marlen Haushofer, HaDivadlo, comparison, symbolism, language

Obsah

Úvod	8
1 Marlen Haushofer	10
1.1 Život Marlen Haushofer	10
1.2 Tvorba.....	13
1.3 Autobiografičnost v díle Marlen Haushofer	14
2 Analýza literárního díla <i>Zed'</i>	16
2.1 Dějová linie	16
2.2 Žánrové vymezení	17
2.3 Konstelace a charakteristika postav.....	18
2.4 Kompozice.....	22
2.4.1 Literární čas	22
2.4.2 Literární prostor	23
2.5 Vypravěč.....	24
2.6 Jazyk a jazykové prostředky	25
2.7 Téma	27
2.8 Dílčí motivy a symbolika	28
2.8.1 Symbolika zdi.....	29
2.8.2 Symbolika zvířat v literatuře	30
2.8.3 Symbolika psa	30
2.8.4 Symbolika kočky	31
2.8.5 Symbolika krávy.....	31
2.8.6 Symbolika býka	31
3 Inscenace HaDivadla	32

3.1	HaDivadlo.....	32
3.2	Kamila Polívková	32
3.3	Pražský divadelní festival německého jazyka	33
4	Analýza divadelní inscenace díla <i>Zed'</i>	34
4.1	Pojetí způsobu vyprávění	34
4.1.1	Fabule	34
4.1.2	Syžet	35
4.2	Scénický prostor	36
4.3	Osvětlení.....	38
4.4	Hudba a zvuk.....	39
4.5	Herec.....	40
4.5.1	Kostým a líčení.....	41
4.5.2	Ztvárnění hlavní postavy (Tereza Hofová).....	42
4.5.3	Ztvárnění zvířecích postav.....	44
5	Komparace literární předlohy díla <i>Zed'</i> s divadelní inscenací	46
	Závěr.....	50
	Resumé	51
	Primární literatura.....	53
	Sekundární literatura.....	53
	Seznam použitých informačních zdrojů	54

Úvod

Tato bakalářská práce se zaměřuje na komparaci literární předlohy díla *Zed'* (2019) od rakouské autorky Marlen Haushofer s divadelní inscenací stejného díla, kterou uvedlo brněnské HaDivadlo (2022). Původní román, který byl publikovaný v roce 1963, je považován za jedno z kultovních děl rakouské literatury dvacátého století. Čtenáře kniha oslovuje zejména svou hloubkou a neobvyklým pohledem na lidskou izolaci. Divadelní adaptace tohoto románu představuje další rozměr v jeho interpretaci, a zároveň přenáší literární dílo do vizuální podoby.

V úvodní části bude předmětem zkoumání samotná autorka románu Marlen Haushofer, její životní příběh, tvorba a skryté autobiografické rysy, které jsou součástí jejích děl. Následně se práce přesune k detailní analýze literárního díla *Zed'*, kde je popsána dějová linie, žánr, jednotlivé postavy a vztahy mezi nimi, kompoziční výstavba, jazyk, vypravěč, téma a motivy. Nemalou součástí díla *Zed'* je symbolika, které je v práci věnována pozornost zejména ve vztahu ke zvířatům. V další části jsou představeny instituce a osoby, díky kterým mohla inscenace díla *Zed'* vzniknout a být prezentována divákům, konkrétně brněnské HaDivadlo, režisérka Kamila Polívková a Pražský divadelní festival německého jazyka. Aby bylo možné obě zpracování porovnat, je zapotřebí podrobit analýze také divadelní adaptaci románu *Zed'*. V kapitole věnované analýze jsou vysvětleny pojmy spojené se způsobem vyprávění příběhu, jako jsou syžet a fabule, a jsou zkoumány jednotlivé aspekty divadelní inscenace, včetně pojetí scénického prostoru, osvětlení, hudby a zvuku nebo hereckých výkonů, kostýmů a líčení.

Stěžejní částí práce je komparace literární předlohy a divadelní inscenace. V této části bude podrobně rozebrán způsob, jakým se oba formáty vyrovnávají s tématy jako jsou kompozice, vypravěč, prostředí a jazykové prostředky. Cílem je poukázat na to, jakým způsobem divadelní adaptace zachovává či mění původní strukturu příběhu, jak pracuje s vypravěčem a jak přenáší literární prostor do scénického prostoru. Dále bude zkoumán způsob, jakým inscenace ztvárňuje zvířecí postavy a jaké jsou rozdíly v jejich prezentaci oproti knižní předloze. Analýza se také zaměří na použití hudby a zvukových efektů, stejně jako na význam osvětlení v inscenaci. Tímto srovnáním se ukáže, jaké nové interpretační možnosti divadelní adaptace nabízí a jak rozvíjí původní literární dílo.

V bakalářské práci jsou použity české i cizojazyčné zdroje. Primárním pramenem pro vypracování literární analýzy je román *Zed'* autorky Marlen Haushofer (2019, něm. *Die Wand*, 1963) v překladu Kateřiny Lepičové. Divadelní analýza vychází z inscenace *Zed'*, prezentované na Pražském divadelním festivalu německého jazyka 23.listopadu 2022 v holešovické La Fabrice. V rámci sekundární literatury byly použity zejména následující tituly: *Wahrscheinlich bin ich verrückt...* (2007) od rakouské spisovatelky Daniely Strigl; *Teorie literatury pro učitele* (2007) od literárního teoretika a básníka Josefa Peterky a v neposlední řadě *Analýza divadelního představení* (2020) autora a spisovatele Patrice Pavise.

1 Marlen Haushofer

Rakouská autorka Marlen Haushofer se řadí k významným německy píšícím autorkám 20.století. Její literární tvorba dodnes oslovuje řadu čtenářů napříč generacemi.

Některým knihám je často možné zcela porozumět, pouze pokud známe život autora a okolnosti, za kterých dílo vzniklo. Bez těchto znalostí čtenář často pochopí příběh jako celek, ale není schopen vnímat drobné detaily, které v něm autor skryl. Právě proto se následující kapitola zabývá autorčiným životním příběhem a aspekty, které v budoucnu formovaly její tvorbu.

1.1 Život Marlen Haushofer

Marlen Haushofer, rozena Marie Helene Frauendorfer, se narodila 11.dubna 1920 v hornorakouském Frauensteinu.¹ V roce 1924 přichází pro Marlen životní zlom a tím je narození jejího mladšího bratra, Rudolfa. U malé Marlen se objevují pocity žárlivosti, protože má pocit, že ji matka opomíjí. Jejich beztak již napjatý vztah se zhoršuje Podle Daniely Strigl se dá tento vztah metaforicky přirovnat ke zdi, která se kousek po kousku zvyšuje.²

Rodina žila v hájovně, kde se děti od malička střetávaly se všemi aspekty života, jakými jsou narození a smrt nebo náročná fyzická práce. V hospodářství kromě chovu prasat a krav rovněž pěstovali zeleninu. Dalo by se říct, že Marlen s Rudolfem měli venkovsky idylické dětství.³

Marlen byla velice chytrá - čtení a psaní ovládala již v šesti letech, tedy dříve, než začala navštěvovat základní školu ve Frauensteinu. Vynikala nejen svým jazykovým nadáním, ale i tím, že byla dcerou lesníka mezi dětmi farmářů a řemeslníků. Spolužáci ji vnímali sporně, jednou jako rozvernou, veselou dívku dychtivou dělat povyk, jindy jako rezervovanou a melancholickou, jako by ani nebyla duchem přítomna. Podle Strigl zasahovala i zde

¹ STRIGL, Daniela. *"Wahrscheinlich bin ich verrückt--": Marlen Haushofer - die Biographie*. 2. Aufl. Berlin: Ullstein, 2007., s.17.

² Tamtéž, s.25-27.

³ Tamtéž, s.47-48.

pomyslná dlouhá ruka její matky. Marlen byla vždy velice hlídané dítě, a proto si nesměla dovolit tolik, co její spolužáci.⁴

Obrovská změna přišla začala v roce 1930 na přání matky navštěvovat internát v Linci. Z téměř svobodného života obklopeného přírodou, se ocitla v klášteře. Daniela Strigl ve své knize zmiňuje, že život v klášteře nebyl pro Marlen vůbec snadný. Dny jí ubíhaly pomalu, pošta domů byla cenzurována a některé dopisy se k dívkám ani nedostávaly.⁵ Právě tato změna měla mít zásadní vliv na autorčinu pozdější tvorbu.

Kromě faktu, že Marlen trpěla steskem po domově, trápily ji také časté nemoci.⁶ V roce 1933 Marlen onemocněla tuberkulózou, a proto byla během podzimu na rok vyřazena ze školy. Ona sama tvrdila, že se na její nemoci z velké části podílela těžká deprese ve spojitosti s internátem. Na základě tohoto výroku by se dalo říci, že tuberkulóza byla pro Marlen alespoň na chvíli osvobození.⁷

Během školního roku 1938/1939 přešly studentky internátu na gymnázium, kde 18. března 1939 Marlen složila maturitní zkoušku. Hned na začátku dubna se Marlen přihlásila do Říšské pracovní služby (RAD), napříč tomu, že této povinnosti mohla uniknout nebo ji odložit, kdyby se odhodlala jít pomáhat rodině. Po osmi dlouhých letech v klášteře se ale Marlen nabízela příležitost sloužit ve východním Prusku a objevit tak pro ni doposud neznámý svět.⁸ Vzhledem k tomu, že již nebyla izolována od mužů, se jí mohl společenský život plně rozvinout. Nově nabytá zkušenost ji umožnila zamilovat se do studenta medicíny jménem Gert Mörth. Po vypuknutí 2.světové války, byly všechny dívky z tábora Říšské pracovní služby poslány zpět domů.⁹ Marlenino rozšiřování obzorů tak nemělo dlouhého trvání.

8.ledna 1940 začala Marlen studovat germanistiku a dějiny umění na filozofické univerzitě ve Vídni.¹⁰ V témže roce se zasnoubila s již jmenovaným Gertem Mörthem. V prosinci

⁴ STRIGL, Daniela. *"Wahrscheinlich bin ich verrückt--": Marlen Haushofer - die Biographie*. 2. Aufl. Berlin: Ullstein, 2007, s.42.

⁵ Tamtéž, s.63-64.

⁶ Tamtéž, s.84.

⁷ Tamtéž, s.86-87.

⁸ Tamtéž, s.106-108.

⁹ Tamtéž, s. 118-119.

¹⁰Tamtéž, s. 121.

zjistila, že je s ním těhotná. Namísto rychlé a krásné svatby však Marlen Gerta opustila, přičemž její důvody k rozchodu nebyly zcela jasné. Také se rozhodla, že o těhotenství a následně i o porodu svým rodičům neřekne.¹¹

Se svým manželem, Manfredem Haushoferem, se poprvé setkala při jízdě tramvají, kde jí nabídl své místo. Marlen se do Manfreda, podle slov Daniely Strigl, zamilovala „od hlavy až k patě.“ Velice se bála okamžiku, kdy Manfredovi řekne o svém pozeňnaném stavu. On ji však přesto přijal. 30.července 1941 porodila svého prvního syna. V témže roce se provdala za Manfreda a o dva roky později, 1943, se jim narodil druhý syn.¹² Manželství ale netrvalo dlouho, jelikož se Manfred po konci války změnil a měl poměr s jinou ženou. Proto se v roce 1950 Marlen a Manfred nechali rozvést. V jejich životě to ale mnohé nezměnilo, stále spolu vedli domácnost, pracovali a pečovali o své syny.¹³ Není proto překvapení, že o osm let později manželé obnovili svůj sňatek.

Ať už byla Marlen vdaná nebo rozvedená, nedá se říct, že měla šťastný život. Místo života spisovatelky žila život ženy v domácnosti.¹⁴ V dopisu, který je citován ve Strigl, Marlen píše, že je na místě, kam nepatří a žije mezi lidmi, kteří o ní nic nevědí. „Ich steh auf einem Platz, auf den ich nicht gehöre, lebe unter Menschen, die nichts von mir wissen und die Hälfte meiner Kraft geht schon auf, in der Anstrengung die es mich kostet unauffällig zu bleiben. Je alter ich werde, desto klarer sehe ich, wie die hoffnungslos wir alle verstrickt sind und ich bin froh für jeden, der nie zu Bewußtsein kommt.“¹⁵

V květnu 1968 vyrazila Marlen se svým manželem do Říma, kde poprvé cítila nepříjemné bolesti nohou. Ani Manfredovo zdraví nebylo nejpevnější. Kromě bolesti zad a častých migrén rovněž trpěl na srdeční obtíže. Její nemoc se ale poprvé opravdu projevila až v říjnu téhož roku, kdy Marlen se svou přítelkyní vyrazila na výlet do Florencie. Marlenina bolest

¹¹ STRIGL, Daniela. *"Wahrscheinlich bin ich verrückt--": Marlen Haushofer - die Biographie*. 2. Aufl. Berlin: Ullstein, 2007, s. 128-130.

¹² Tamtéž, s. 133-146.

¹³ Tamtéž, s. 172-173.

¹⁴ Femio, Frauen.Biographieforschung: *Marlene Haushofer* [online].[cit. 2024-05-12]. Dostupné z: <https://www.fembio.org/biographie.php/frau/biographie/marlen-haushofer/>

¹⁵ STRIGL, Daniela. *"Wahrscheinlich bin ich verrückt--": Marlen Haushofer - die Biographie*. 2. Aufl. Berlin: Ullstein, 2007, s. 180.

kyčle, která ji vystřelovala do stehna, byla tak silná, že se po návratu do Steyru nechala vyšetřit, načež jí byla diagnostikována rakovina kostí.¹⁶

21. března 1970 nakonec Marlen po nezdařilé operaci své nemoci podlehla.¹⁷

1.2 Tvorba

Své první povídky publikovala Marlen v novinách a časopisech od roku 1946. Jednalo se pouze o krátké povídky, které vypráví o příbězích z dětství. Povídky působily nenápadně, ale často skrývaly hloubku, díky které jsou dnes její romány a novely tak oblíbené.¹⁸

Zlom v tvorbě Marlen Haushoferové přišel v roce 1948, kdy chtěl židovský emigrant Hermann Hakel pod záštitou PEN-klubu podpořit literární talenty a prostřednictvím několika čtenářských večerů upozornit na nové spisovatele.¹⁹ O dva roky později ji kontaktoval muž jménem Hans Weigel, který chtěl, aby mu poslala své texty a také básně. Marlen mu texty poslala s poznámkou „Básně nepíšu.“ („Gedichte schreibe ich nicht.“) Lyrika byla v té době velice oblíbená a autoři, kteří si chtěli v literárním světě vybudovat místo, se pokoušeli prosadit právě skrze básně. Právě její soustředění čistě na prózu ji odlišovalo od ostatních literárních nováčků.²⁰

V roce 1955 vydala svůj první román s titulem *Hrstka života (Eine Handvoll Leben)*, který se zatím českého překladu nedočkal. Roku 1958 malé nakladatelství vydalo její novelu pod názvem *Zabijeme Stellu (Wir töten Stella)*. Po vydání tohoto románu se autorka několik let soustředila na román *Zed' (Die Wand)*, který poprvé vyšel v roce 1963 v nakladatelství Mohn Gütersloh. Právě tento román se stal v německy mluvících zemích kultovní knihou a proslavil autorku i v zahraničí.

Marlenina tvorba se orientovala i na knihy pro děti. V roce 1966, vydala knihu o svém dětství s názvem *Nebe, které nikde nekončí (Himmel, der nirgendwo endet)*.

¹⁶ STRIGL, Daniela. "Wahrscheinlich bin ich verrückt--": Marlen Haushofer - die Biographie. 2. Aufl. Berlin: Ullstein, 2007, s. 296-298.

¹⁷ Tamtéž, s. 328.

¹⁸ Femio, Frauen.Biographieforschung: Marlen Haushofer [online]. [cit. 2024-05-12]. Dostupné z: <https://www.fembio.org/biographie.php/frau/biographie/marlen-haushofer/>

¹⁹ STRIGL, Daniela. "Wahrscheinlich bin ich verrückt--": Marlen Haushofer - die Biographie. 2. Aufl. Berlin: Ullstein, 2007, s.164-165.

²⁰ Tamtéž, s.173.

Posledním autorčiným dílem je román *Mansarada (Die Mansarade)* z roku 1969, kde je řešena její vlastní minulost.

Za svou tvorbu obdržela následující ocenění²¹:

- 1953: Förderpreis “Kleiner Österreichischer Staatspreis für Literatur” za povídku *Das fünfte Jahr*;
- 1956: Preis des Theodor-Körner-Stiftungsfonds za sbírku *Die Vergissmeinnichtquelle*;
- 1963: Arthur-Schnitzler-Preis za román *Die Wand*;
- 1965: Kinder- und Jugendbuchpreis der Stadt Wien za dětskou knihu *Brav sein ist schwer*;
- 1968: Kleiner Österreichischer Staatspreis für Literatur za sbírku *Schreckliche Treue*;
- 1970: Kinder- und Jugendbuchpreis der Stadt Wien za knihu pro děti *Schlimm sein ist auch kein Vergnügen*.

1.3 Autobiografičnost v díle Marlen Haushofer

Vztah Marlen Haushofer ke svým postavám nejlépe dokládá následující úryvek z rozhovoru s Elisabeth Pablé ze série *Die literarische Werkstatt* rakouské rozhlasové stanice ORL: „Nikdy nepíší o ničem jiném než o vlastních zkušenostech. Všechny mé postavy jsou mou součástí, řekněme, odštěpené osobnosti, které opravdu dobře znám. Pokud přijde postava, která se mnou není spřízněná, nikdy se nepokouším do ní proniknout, nýbrž se spokojím s popisem jejího vzhledu a jejího vlivu na okolí. – Jsem názoru, že v širším slova smyslu vše, co spisovatel píše, je z jeho života, autobiografické.“²²

²¹ Marlene Haushofer: *Auszeichnungen, Anerkennungen für Marlen Haushofers Werk* [online].[cit.2024-06-18]. Dostupné z: <https://www.marlenhaushofer.ch/biografie/auszeichnungen/>

²² HaDivadlo: *Zed'* [online].[cit. 2022-06-23]. Dostupné z: <https://www.hadivadlo.cz/hra/zed/>

V románu *Zed'* můžeme hledat konkrétní autobiografické prvky například v depresích nebo v úzkostech, se kterými se od mládí potýkala. Samotnou zed' pak můžeme chápat jako metaforu pro maloměstský život, ve kterém byla uvězněna místo života nezávislé spisovatelky.

2 Analýza literárního díla *Zed'*

Dílo *Zed'* je dodnes považováno za jeden z nejznámějších románů rakouské autorky Marlen Haushofer. Ačkoliv byl poprvé vydaný v roce 1963, prvního českého překladu se dočkal až o padesát šest let později, tedy v roce 2019. *Zed'* byla vůbec prvním románem autorky, který byl přeložen do českého jazyka, a to překladatelkou Kateřinou Lepičovou, pod záštitou nakladatelství Revolver Revue.

2.1 Dějová linie

Jednoho dne se vypravěčka vydá se svou sestřenicí Luisou a jejím manželem Hugem na loveckou chatu, kde společně chtějí strávit víkend. Po příjezdu se Luisa s Hugem rozhodnou navštívit nedaleký hostinec, aby si odpočinuli po dlouhé cestě. Vypravěčka se rozhodne k manželům nepřidat a zůstane společně se psem jménem Rys v chatě.

Po probuzení vypravěčka zjišťuje, že se manželé doposud nevrátili. Proto se s Rysem vydává cestou do hostince, aby zjistila, co se přihodilo. Při průchodu roklí najednou Rys narazí čumákem do neviditelné neprůchodné překážky. Vypravěčka se snaží pochopit, co se stalo. Chce zjistit, kam až překážka sahá. Další den si za pomoci malých větviček postupně vyznačuje hranice chladné překážky, kterou brzy začne nazývat Zdí.

Když vypravěčka pozoruje, co se děje za zdí, jen stěží tomu může uvěřit. Zdá se, jako by se stala obrovská katastrofa, která smrtelně zmrazila všechny živé tvory na druhé straně. Například muže u studny, kterého vypravěčka pozorovala. Hlavní hrdinka je sice před nebezpečím za zdí chráněna, zároveň je ale izolovaná a uvězněná ve svém vlastním světě. Vypravěčka netuší, jestli jsou ona a Rys jediní přeživší, rychle si však uvědomuje, že jejich osud je od nynějška jen v jejich rukou.

Jedním z velkých problémů je pro hrdinku obstarávání potravy. Ví, že zbytky zásob, které v chatě zůstaly, nebudou stačit na dlouho. Proto se musí naučit novým dovednostem, jako je rybaření, lov zvěře nebo pěstování fazolí a brambor.

Poměrně brzy k vypravěčce a Rysovi přibývá také kráva jménem Bella a kočka, kterou vypravěčka oslovuje pouze jako Kočku. Hlavní hrdinka také zjišťuje, že Bella je březí a narodí se jí býček. Také kočka dvakrát zabřežne a přivede na svět několik koťat, z nichž ale žádné nepřežije déle než rok.

Vypravěčka ví, že se může spolehnout jen na sebe, cítí se však vyčerpaně. Téměř každý den musí dělat fyzicky náročnou práci, jako je sekání dřeva, kosení trávy nebo obracení sena.

Díky skutečnosti, že se *Zed'* rozprostírá přes veliké území, má vypravěčka možnost vydávat se na menší výpravy, kde sbírá zásoby a potřebné předměty. Během jedné z výprav objeví v horách chatu, kterou začne přes léto využívat jako své útočiště.

Na konci příběhu se na horské pastvině, objeví muž, který chladnokrevně zabije býčka. Vypravěčka utíká co nejrychleji do chaty pro pušku, mezi tím stihne muž zabít i Rysa. Hlavní hrdinka neváhá a ve vteřině muže zastřelí. Mrtvé tělo muže nechce nechat ležet vedle jejích milovaných bezbranných zvířat, proto muže odtáhne ke srázu a shodí ho z něj. Býčka nechává ležet tam, kde byl a pro Rysa ještě ten večer vykopává hrob.

Druhý den ráno si balí vše, co nutně potřebuje a vydává se zpátky na loveckou chatu, kde 5.listopadu začíná sepsovat svůj příběh. Trvá jí to skoro čtyři měsíce. Po sepsání zprávy nalezne klid. Zjišťuje, že Bella je opět březí a možná se Kočce narodí i nová koťata. „Vzpomínky, smutek a strach zůstanou, dokud budu naživu, a těžká práce také.“²³

2.2 Žánrové vymezení

V širším slova smyslu je *Zed'* román, tedy epický text většího rozsahu, zahrnující množství postav a dějů, které se v čase vyvíjejí. Existuje však mnoho typů románů, jako například historický, autobiografický nebo dobrodružný.²⁴ Na následujících řádcích se pokusíme určit konkrétní žánrové vymezení *Zdi*.

Zed' se vyznačuje žánrovou pestrostí, která přispívá hloubce díla a zároveň nabízí čtenářům široké spektrum témat k interpretaci. Román *Zed'* by se mohl z hlediska žánrové klasifikace řadit mezi tzv. dystopický román. Dystopické romány zpravidla přenášejí čtenáře do budoucnosti, která se vyvinula nesprávným směrem a projevuje se například totalitním režimem, omezováním osobní svobody nebo katastrofickým scénářem.²⁵ V případě *Zdi*

²³HAUSHOFER, Marlen. *Zed'*. Přeložila: Kateřina LEPIČOVÁ. Praha: Revolver Revue, 2019. Revolver Revue, s.172.

²⁴ Rozbor-dila.cz: *Román* [online].[cit. 2024-06-06]. Dostupné z: <https://rozbor-dila.cz/roman/>

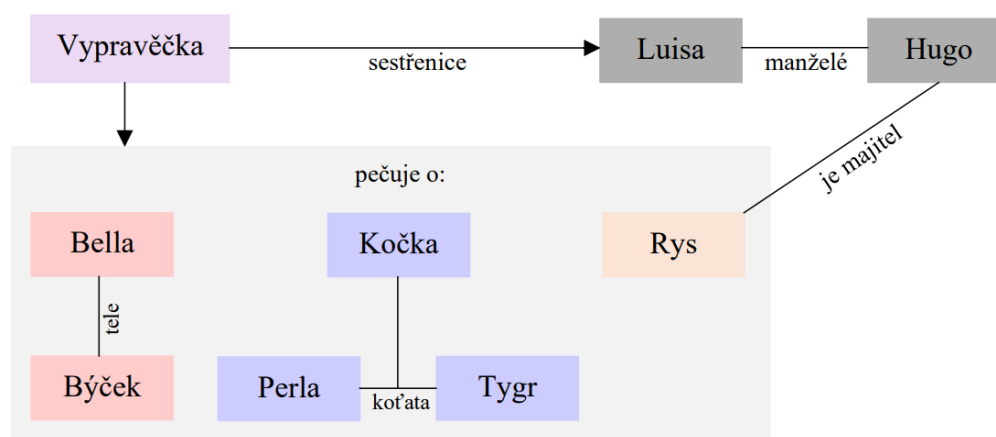
²⁵Deutschlandfunk: *Was ist eine Dystopie?* [online].[cit. 2024-06-06]. Dostupné z: <https://www.deutschlandfunk.de/endlich-mal-erklaert-was-ist-eine-dystopie-100.html>

vytváří izolace vypravěčky za neviditelnou překážkou dystopický svět, kde je nucena čelit extrémním podmínkám a je odříznuta od zbytku světa.

Dále bychom mohli na *Zed'* nahlížet jako na robinsonádu. Robinsonáda je druhem dobrodružného románu a samotné označení pochází z názvu díla *Robinson Crusoe* od Daniela Defoe. Jejím typickým rysem je boj jednotlivce o záchranu vlastního života v izolaci.²⁶ I naše vypravěčka musí využít své znalosti a schopnosti, aby přežila v nemilosrdném prostředí.

Ve *Zdi* se objevují také existenciální témata. Vypravěčka například přemítá nad smyslem jejího života (zejména před objevením zdi) nebo otázkami vlastní identity, proto můžeme *Zed'* zařadit i mezi existenciální romány.²⁷ Zároveň je i psychologickým románem, pro který je typická snaha zachytit nitro hlavních postav.²⁸ Haushofer se snažila, co nejdetailněji popsat vnitřní svět vypravěčky včetně jejího vnímání a prožívání.

2.3 Konstelace a charakteristika postav



Zdroj: vlastní vypracování

²⁶DWDS: *Robinsonade* [online].[cit. 2024-06-18]. Dostupné z: <https://www.dwds.de/wb/Robinsonade>

²⁷Studyflix: *Existenzialismus* [online].[cit. 2024-06-06]. Dostupné z: <https://studyflix.de/allgemeinwissen/existenzialismus-7314>

²⁸Robor-dila.cz: *Psychologický román* [online].[cit.2024-06-06]. Dostupné z: <https://rozbor-dila.cz/psychologicky-roman/>

Hlavní postava beze jména

Vypravěčka, jejíž jméno nám zůstává po celý příběh skryto, je zhruba čtyřicetiletá městská žena, která vyráží na víkend do přírody. O jejím dřívějším životě se mnoho informací nedozvíme, pouze střípky, kterými prokládá své zápisky. Například víme, že má dvě skoro dospělé dcery a že je dva roky vdova. Sebe samu před objevením zdi popisuje jako „[...] ženu s malou dvojitou bradou, která se velmi snažila o to, aby vypadala mladší, než byla, [...]“.²⁹ Sama sobě se postupně odcizuje, a proto o svém původním já píše ve třetí osobě. Mění všechny své hodnoty tak, aby ona i její zvířata přežila co nejdéle. Během dvou a půl let, o kterých píše ve svých zápiscích, se musí naučit základům zemědělství, lovu, péči o krávu, jakožto i rodit tele a mnoho dalšího. Samotné zápisky nepíše z radosti, ale aby neztratila rozum po smrti Rysa a býčka.

Zvířata mají v životě vypravěčky zvláštní roli. Symbolizují totiž různé povahové rysy a vlastnosti, které má nebo by si přála mít. Například kočka, jejíž nezávislost a dobrodružnost obdivuje, je skvělým příkladem pro toto tvrzení. Právě v tomto spojení bychom mohli zároveň najít autobiografický prvek.³⁰

Rys

Rys je pes, plemene Bavorský barvář. „Bylo to krásné zvíře s tmavou červenohnědou srstí a výborný lovec.“³¹ Navzdory faktu, že Rysa vycvičil hajný, jeho pánem je Hugo. Luisy si nikterak nevšímá. S vypravěčkou má původně neutrální vztah, ale postupem času se stává jejím nejdůležitějším a nejloajálnějším společníkem. Tráví s ní veškerý čas a ona jej vnímá jako věrného přítele. Dokonce kvůli němu zavraždí možná jedinou lidskou bytost, která je s ní uvězněna za zdi a mohla by pro ni znamenat vysvobození ze samoty.

²⁹ HAUSHOFER, Marlen. *Zed'*. Přeložila: Kateřina LEPIČOVÁ. Praha: Revolver Revue, 2019. Revolver Revue, s.55.

³⁰ Viz kapitola 1.3.

³¹ Tamtéž, s.10.

Ve svých zápiscích vypravěčka objasňuje i původ Rysova jména: „Rys měl také dost nevhodné jméno, [...] ale všichni lovečtí psi v údolí se odjakživa jmenovali Rys.“³² Ve snaze bránit svoji smečku, je na konci příběhu zabit.³³

Bella

Bella je kráva šedohnědé barvy s vlhkýma hnědýma očima, která je zásadní pro zlepšení podmínek přežití vypravěčky a jejích ostatních zvířat. Vypravěčka si Bellu doopravdy zamiluje. Kráva je sice v určitém slova smyslu požehnáním, ale zároveň také komplikací, díky které není možné, aby vypravěčka prováděla různé průzkumy okolí.³⁴ V průběhu románu je Bella dvakrát březí. Poprvé se jí narodí šedohnědý býček³⁵, který je na konci příběhu brutálně zavražděn neznámým mužem. O druhé březosti se vypravěčka zmiňuje na konci příběhu, přičemž se již nedozvídáme, zdali se tele narodilo.³⁶

Kočka

Kočka je „odvážné, zocelené zvíře, kterého jsem si vážila a obdivovala je za to, že si stále uchovávalo svou volnost.“³⁷ Co se vzhledu týče, je to typická vesnická kočka, šedočerně pruhovaná s velkýma jantarově žlutýma očima.³⁸ Tato postava je výjimečná zejména díky tomu, že si jako jediné zvíře svou důvěru k vypravěčce buduje postupně. V knize se dozvídáme, že je kočka zpočátku bojácná a vypravěčce nedůvěřuje. Vypravěčka je dokonce přesvědčena, že jí nějaký člověk musel dříve velice ublížit.

Perla

Perla je kotě z prvního vrhu Kočky. Jméno Perla dostala, protože je bílá a růžová se zelenýma očima.³⁹ Vypravěčka ji má velice ráda, i tak si je vědoma faktu, že „dlouhosrstá, bílá kočka uprostřed lesa je odsouzena k předčasné smrti.“⁴⁰ Začátkem zimy se oteplí a

³²HAUSHOFER, Marlen. *Zed'*. Přeložila: Kateřina LEPIČOVÁ. Praha: Revolver Revue, 2019. Revolver Revue, s.28.

³³ Tamtéž, s.170.

³⁴ Tamtéž, s. 24-26.

³⁵ Tamtéž, s. 92.

³⁶ Tamtéž, s.170-172.

³⁷ Tamtéž, s.36.

³⁸ Tamtéž, s.34.

³⁹ Tamtéž, s.49-50.

⁴⁰ Tamtéž, s.50.

kočky chtějí chodit do lesů. Když už si vypravěčka myslí, že se Perla nevrátí, připadá se zbídačená a zraněná domů, kde jí umírá v dlaních.⁴¹

Tygr

Tygr je jedním ze tří koťat z druhého vrhu Kočky. Koťata jsou velice divoká a neustále si hrají. Při honičce jedno z koťat z ničeho nic dostane křeče a zemře. Ani druhé kotě nepřežije, zmizí v křoví a už se nevrátí. Tygr má tmavošedé pruhy na rezatém pozadí. Povahou je velice živý a divoký „[...] svému jménu dělal všechnu čest.“⁴² Kocour nepřežije ani rok – vypravěčka si namlouvá, že žije někde v lese, ale ví, že kdyby opravdu žil, přišel by za ní.⁴³

Luisa

Luisa je mladší sestřenice vypravěčky. „Luisa byla vášnivá lovkyně, zdravá, zrzavá osoba, co balila každého mužského, který ji přeběhl přes cestu.“⁴⁴

Hugo

Hugo Rüttlinger je manželem Luisy. Je bohatý díky své továrně na kotle. Vypravěčka jej popisuje jako „velkého sběratele a hypochondra“.⁴⁵ Právě Hugovo sběračství vypravěčce pomáhá při přežívání. Věnuje se lovu, ve kterém ale není vůbec dobrý: „Byl špatný střelec a bylo mu odporné střílet bezelstná zvířata.“⁴⁶

⁴¹ HAUSHOFER, Marlen. *Zed'*. Přeložila: Kateřina LEPIČOVÁ. Praha: Revolver Revue, 2019. Revolver Revue, s.78-79

⁴² Tamtéž, s.102

⁴³ Tamtéž, s.102

⁴⁴ Tamtéž. s.10

⁴⁵ Tamtéž, s.9

⁴⁶ Tamtéž, s.10

2.4 Kompozice

Kompozice představuje členění a návaznost textu. V některých publikacích se můžeme setkat i s názvem literární posloupnost. V širším významu rozlišujeme kompozici vnitřní a vnější. Pod pojmem vnější kompozice (neboli horizontální) rozumíme grafické členění vnitřní roviny např. u prózy na kapitoly, odstavce, předmluvu, doslov aj. Vnitřní kompozice (také vertikální) nám udává návaznost a spojování témat, motivů, postav apod.⁴⁷

Literární posloupnost se projevuje v čase a v prostoru, kterým se věnují následující podkapitoly.

2.4.1 Literární čas

Na začátek musíme zmínit, že v literatuře existují dvě časové roviny, které souvisejí s vyprávěním. Čas vyprávěný a čas vypravování. Čas vyprávěný je časový úsek, který ohraničuje příběh. Tedy čas, během kterého se odehraje veškerý děj. Ve *Zdi* je čas vyprávěný dva a půl roku v životě hlavní postavy. Na druhé straně čas vypravování je doba, která je potřebná k předání příběhu v reálném čase. Zjednodušeně řečeno jde o čas, který čtenář potřebuje k přečtení knihy.⁴⁸ Z tohoto tvrzení vyplývá, že čas vypravování je subjektivní a jeho délka záleží na zkušenostech a schopnostech čtenáře.

V rámci literárního času se podle Peterky setkáváme s několika druhy kompozice, a to s chronologickou, retrospektivní, anticipační, rámcující a řetězovou.⁴⁹ Některé další zdroje uvádějí kompozici paralelní, roztržštěnou (tržštivou) a mozaikovou.⁵⁰ Chronologická posloupnost je taková, kde se děj a jeho události odehrávají postupně, tak jak následují za sebou. Retrospektivní kompozice se projevuje buď na začátku díla nebo v průběhu. Na začátku díla autor naznačuje nebo prozrazuje konec děje a následně se čtenář dozvídá, co konci předcházelo. Retrospektivní posloupnost se může projevit i v průběhu děje tzv. reminiscencí, kde autor přerušuje chronologickou posloupnost a prokládá ji např.

⁴⁷ HODROVÁ, Daniela. --na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století. Praha: Torst, 2001, s. 171-175.

⁴⁸ Studyflix: *Erzählzeit und erzählte Zeit* [online].[cit. 2024-05-31]. Dostupné z: <https://studyflix.de/deutsch/erzahlzeit-und-erzahlte-zeit-3179>

⁴⁹ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007, s.186-187.

⁵⁰ Atlaso.cz: *Kompozice literárního díla – kategorie času* [online].[cit. 2024-06-01]. Dostupné z: <https://www.atlaso.cz/kompozice-literarniho-dila-kategorie-casu/>

vzpomínkami. U rámcující nebo rámcové kompozice se setkáváme s několika příběhy, které jsou zasazeny do hlavního příběhu. S touto posloupností se setkáváme např. u sbírky povídek autora Geoffreyho Chaucera s názvem *Canterburské povídky*. Dalším typem literární posloupnosti je řetězová kompozice, která je charakteristická pro seriály. Ve čtenáři vzbuzuje napětí tím, že zároveň s rozuzlením jedné zápletky, vniká zápletky budoucí. Při použití paralelní kompozice dochází k prolínání několika dějových linií. U tříštivé kompozice se prolínají různé časové i místní roviny, a tak může být pro čtenáře náročné pochopit smysl příběhu. Mozaiková kompozice je obdobou kompozice tříštivé s tím rozdílem, že nakonec se jednotlivé roviny spojí a vytvoří smysluplný děj.⁵¹

Literární posloupnost v románu *Zed'* bychom mohli klasifikovat jako retrospektivní. Vypravěčka začíná psát svůj příběh 5. listopadu, kdy objasňuje, z jakého důvodu se pro jeho sepsání rozhodla. Samotné vyprávění ale začíná o dva a půl roku dříve, tedy 30. dubna s pozváním na chatu Rüttlingerových. Od té doby až do 25. února je děj vyprávěn chronologicky. Napříč tomu prostupuje dílem častá reminiscence, např. při vzpomínkách na její dřívější život.

Přesné roky, v nichž se děj odehrává se v díle nedozvídáme. Veškerý děj se odehrává v neurčitě budoucnosti, typické pro dystopické romány.⁵²

2.4.2 Literární prostor

Bez prostoru není představitelný žádný děj, jelikož se odehrává a prožívá právě v nějakém prostoru a zároveň v času.⁵³ Prostor a čas spolu velice úzce souvisí, proto se v některých publikacích můžeme setkat s jejich propojením v pojem časoprostor.

Literární prostor poskytuje hlubší kontext pro pochopení událostí a postav, ovlivňuje atmosféru a prožitek a může mít i symbolický význam. Příběh se může odehrávat na známém či neznámém místě. S neznámým místem se zpravidla pojí dobrodružství (typické pro robinsonády, cestopisy nebo hororové příběhy). Na druhé straně konkrétní prostor, který je

⁵¹ Atlaso.cz: *Kompozice literárního díla – kategorie času* [online]. [cit. 2024-06-01]. Dostupné z: <https://www.atlaso.cz/kompozice-literarniho-dila-kategorie-casu/>

⁵² Viz kapitola 2.2. Žánrové vymezení

⁵³ *Der Raum in literarischen Text* [online]. Deutschland: Renate Bürner, 2010 [cit. 2024-06-06]. Dostupné z: https://www.hueber.de/sixcms/media.php/36/FremdspracheDeutsch_Heft44_S44_Der%20Raum%20im%20literarischen%20Text.pdf

uzavřený a literární postavě známý, se vyznačuje idylou (např. v romantických příbězích).⁵⁴ *Zed'* se odehrává v hrdince známém prostředí Hugovy lovecké chaty, ale rozhodně ji nemůžeme charakterizovat jako idylu. Naopak vypravěčka zažívá dobrodružství při postupném objevování nového prostředí jako např. horské pastviny, anebo při adaptaci na novou bezvýhodnou situaci.

2.5 Vypravěč

Každý epický text má hlas, který zprostředkovává čtenáři příběh, tedy vypravěče. Podstatnou roli u něj hraje tzv. perspektiva, která ovlivňuje, kolik informací se čtenář o příběhu a jednotlivých postavách dozví.⁵⁵ Často bývá zaměňován autor s vypravěčem. Autor je osoba, která ví úplně vše, jelikož příběh vytvořil. Vypravěč má na základě perspektivy rozdílný pohled na postavy a dění.⁵⁶

Existují čtyři typy vypravěčské perspektivy: autorský, personální, neutrální nebo přímý vypravěč.⁵⁷ Autorský vypravěč je vševědoucí, zná všechna fakta fiktivního světa, ve kterém se příběh odehrává, přičemž není jeho součástí. Je nezúčastněným pozorovatelem, který pozoruje svět zvenku a komentuje jeho dění spolu s myšlenkami nebo pocity postav. Personální vypravěč je součástí fiktivního světa. Vypravuje z pohledu jedné z postav, proto je omezen tím, co daný charakter ví. Neutrální vypravěč, také nazývaný „oko kamery“, je také vševědoucí, nemá ale schopnost komentáře. Přímý vypravěč je rovněž personální vypravěč s tím rozdílem, že se liší jejich forma vyprávění. Narozdíl od předešlých tří perspektiv nepoužívá *er* formu, ale *ich* formu.⁵⁸ V příběhu se mohou jednotlivé perspektivy měnit za účelem vytvoření nových poznatků o příběhu nebo o charakterech. Nejčastěji se objevuje změna perspektivy mezi personálním a přímým vypravěčem.⁵⁹

⁵⁴ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007, s. 232-233.

⁵⁵ Woertwuchs: *Erzählperspektive* [online]. [cit. 2024-06-20]. Dostupné z: <https://wortwuchs.net/erzaehlperspektive/>

⁵⁶ Landesbildungsserver, Baden-Württemberg: *Der Erzähler* [online]. [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://www.schule-bw.de/faecher-und-schularten/sprachen-und-literatur/deutsch/unterrichtseinheiten/prosa/erzaehler>

⁵⁷ Pedagogická fakulta MU: *Slovník literárních pojmů* [online]. [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: https://www.ped.muni.cz/weng/literatura/items/items_all.html

⁵⁸ Studyflix: *Erzählperspektive* [online]. [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://studyflix.de/deutsch/erzaehlperspektiven-2976>

⁵⁹ Tamtéž

V předchozím odstavci byly zmíněny formy vyprávění. Rozlišujeme tzv. ich formu a er formu. Při použití ich formy je děj vyprávěn v první osobě čísla jednotného (tzn. já), u er formy ve třetí osobě čísla jednotného (tzn. on, ona, ono). „Ich forma [...] zvnitřňuje perspektivu, zužuje záběr, zmenšuje odstup od tématu. Sugeruje upřímnost vyznání, autenticitu svědectví, sympatie s mluvčím, ale zároveň také nespolehlivost či jednostrannost informací.“ Na druhé straně er forma „vede k objektivizaci, rozšiřuje záběr, naznačuje neomezený rozsah a spolehlivost informací.“⁶⁰

Román *Zed'* je psán formou deníkových zápisků a vzpomínek bezejmenné hlavní hrdinky. Vyprávění je prezentováno z její přímé perspektivy, což znamená, že je použita ich forma. Díky této metodě nedochází ke změně perspektivy vyprávění.

„Dnes, pátého listopadu, začínám se svou zprávou. Napíšu všechno tak přesně, jak jen to je možné. Nevím však ani, jestli je dnes opravdu pátého listopadu.“⁶¹ Tato úvodní slova jsou ukázkou použití ich formy a přímé perspektivy. Zároveň potvrzuje Peterkovo tvrzení, že děj je subjektivně orientovaný a autentický, avšak nespolehlivý, protože známe k dispozici verzi pouze jedné postavy.

2.6 Jazyk a jazykové prostředky

Co je vlastně jazyk, jakým způsobem ho autorka Marlen Haushofer používá a jak jej můžeme interpretovat? Na tuto otázku se pokusíme nalézt odpověď v následující kapitole.

Literatura je specifickým druhem neverbálního umění, podobně jako například hudba nebo malířství. Odlišuje se tím, že k přenosu významu nepoužívá smyslové vnímání. Jak Peterka zdůrazňuje, literatura využívá jazyk jako systém dorozumívacích prostředků, což znamená, že autoři musí prostřednictvím slov zprostředkovat smyslové a emocionální vjemy. Spisovatelé tedy pracují s jazykem vědomě a barvitě, aby své myšlenky vyjádřili co nejpestřeji a nejživěji. Tento fenomén nazývá Peterka jazykovou imaginací, která umožňuje čtenářům vykládat a utvářet si význam textu podle svých vlastních představ.⁶²

⁶⁰ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007, s.135.

⁶¹ HAUSHOFER, Marlen. *Zed'*. Přeložila: Kateřina LEPIČOVÁ. Praha: Revolver Revue, 2019. Revolver Revue, s.9.

⁶² PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7. s.41-45

Jonathan Culler rozvíjí tuto myšlenku tvrzením, že význam textu vychází ze subjektivní zkušenosti čtenáře, jeho domněnek a očekávání. Interakce čtenáře s textem tak vytváří jedinečný příběh, který zahrnuje jeho osobní reakce na tematické a stylistické prvky díla. Interpretace literárního díla je proto příběhem samotného čtení, kde se mísí autorovy záměry s čtenářovými očekáváními a zkušenostmi.⁶³

Než se začneme věnovat jazykovým prostředkům, které byly použity v románu *Zed'*, je potřeba vysvětlit, co vlastně pojem jazykové prostředky znamená a jaké druhy existují. Jazykové prostředky jsou různé nástroje, které autor záměrně používá k dosažení určitého efektu ve svém textu. Může se jednat o nepřímá pojmenování skutečnosti, zvláštní jazykové obraty či slovní hříčky. Právě jazykové prostředky nám mohou komplikovat porozumění textu jako celku, musíme být schopni text pochopit a dešifrovat.⁶⁴

Jazykové prostředky lze rozdělit do několika rovin – fonologické, lexikální, syntaktické, kompoziční a stylistické.⁶⁵ Pro účely této práce se budeme více věnovat rovině lexikální, syntaktické a stylistické. V lexikální rovině pozorujeme obohacenost slovní zásoby například o poetismy nebo neologismy, synonyma, konkréta, expresiva, slangové výrazy, dialektismy, historismy, metafora aj. Na druhé straně syntaktická rovina může podstatně ovlivnit např. rychlost četby nebo srozumitelnost textu.⁶⁶

Z hlediska syntaktické roviny a stylistiky je román *Zed'* psaný prostým a přímým jazykem, který se soustředí na popis prostředí, událostí a myšlenek vypravěčky. Jazyk, který Marlen Haushofer používá je jednoduchý a strohý, což podtrhává atmosféru situace, ve které se vypravěčka nachází. Navzdory tomu však dokáže Haushofer pro čtenáře vytvářet silné obrazy a emoce. Haushofer se také snaží, aby text vyzněl co nejlidštěji, proto je použita obecný jazyk. Jelikož se jedná o formu vnitřního monologu v podobě deníkových zápisků, působil by spisovný jazyk nepřirozeně. Díky obecné češtině působí použitý jazyk autenticky.

⁶³ CULLER, Jonathan D. *Krátký úvod do literární teorie*. Druhé rozš. vyd. Přeložil Jiří BAREŠ. *Teoretická knihovna*. Brno: Host, 2015, s.74.

⁶⁴ Didacticus: *Jazykové prostředky* [online].[cit. 2024-05-16]. Dostupné z: <https://didacticus.cz/jazykove-prostredky>

⁶⁵ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007, s.126.

⁶⁶ Tamtéž, s.129-131.

V lexikální rovině se setkáváme s častým opakováním jednoho slova nebo slovního spojení za účelem docílení gradace. „Zmateně jsem natáhla ruku a dotkla se něčeho hladkého a chladného: hladké chladné překážky na místě, kde přeci nemohlo být nic jiného než vzduch.“⁶⁷ Obdobně častým prostředkem je enumerace (výčet), ta se objevuje zejména v pasážích, kde vypravěčka mluví o těžké práci nebo jídle. Vyjmenovávání potřeb nebo činností vyvolává ve čtenáři pocit naléhavosti. Opomenout nemůžeme řečnické otázky, které vypravěčka pokládá sama sobě. Nechává tak čtenáře nahlédnout do svých niterných myšlenek: „A byly mé obavy opravdu tak bláznivé? Nebyla zeď potvrzením mé dětské bázně?“⁶⁸

2.7 Téma

Abychom lépe pochopili, jaké sdělení nám Marlen Haushofer dílem *Zed'* chtěla předat, je důležité, abychom si objasnili pojmy téma, motiv a symbol. V této podkapitole se budeme blíže zabývat pojmem téma a následně ho určíme v našem příběhu.

Tématem rozumíme hlavní myšlenku celého díla. Peterka například poukazuje na etymologický význam slova: „[...] to, co je položeno do středu zorného pole sdělování.“⁶⁹ Jedná se tedy o věcný obsah, který autor zkoumá a prochází celým příběhem.

Interpretovat téma, nemusí být vždy jednoduché. V některých dílech se setkáváme s tématem, které má vícero vrstev, a tak může být interpretováno různými způsoby. Jak bude takové téma interpretováno, záleží na perspektivě čtenáře.⁷⁰ Tento fenomén Peterka nazývá polytematicnost.⁷¹

S vícero tematickými vrstvami se střetáváme právě v námi analyzovaném díle. Na následujících řádcích si rozebereme možné úhly pohledu interpretace tématu *Zdi*.

⁶⁷ HAUSHOFER, Marlen. *Zed'*. Přeložila: Kateřina LEPIČOVÁ. Praha: Revolver Revue, 2019. Revolver Revue, s. 13.

⁶⁸ Tamtéž, s. 118.

⁶⁹ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007, s. 191.

⁷⁰ Viz kapitola 2.6. Jazyk a jazykové prostředky.

⁷¹ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007, s. 192-193.

- Izolace a osamělost. Vypravěčka je oddělena od zbytku světa neviditelnou zdí, což ji nutí konfrontovat své vlastní myšlenky, obavy a pocity osamělosti. Román zkoumá, jak izolace ovlivňuje psychiku a jak se vypravěčka vypořádává s úplnou samotou.
- Lidská přirozenost a přežití. Příběh se zaměřuje na základní instinkty člověka pro přežití. Vypravěčka musí využít své schopnosti, zkušenosti a vynalézavost, aby pro sebe i pro zvířata zajistila potravu, přístřeší a bezpečí. Téma přežití je spojeno s otázkami lidské přirozenosti a toho, co znamená být člověkem v extrémních podmínkách.
- Sebepoznání a vnitřní růst. Izolace poskytuje vypravěčce příležitost k pozorování povahy vlastního vnímání, myšlení a cítění⁷². Příběh se soustředí na osobní růst, proměnu a hledání smyslu života ve světě, kde neexistují žádné sociální nebo materiální hodnoty.
- Společnost a její hodnoty. Téma románu může být také interpretováno jako kritika moderní společnosti a jejích hodnot. Izolace vypravěčku nutí přehodnotit význam mezilidských vztahů a materiálního bohatství.
- Existenční otázky. *Zed'* zkoumá, co znamená být naživu, jaký je smysl života a jaké hodnoty jsou skutečně důležité, když je člověk postaven realitě přežití.

2.8 Dílčí motivy a symbolika

Téma a motivy jsou úzce propojené literární pojmy, které ale nejsou totožné. Narozdíl od tématu, jsou konkrétní opakující se prvky, symboly nebo situace, které mají funkci podporovat, rozvíjet a ilustrovat téma, to umožňuje čtenáři hlubší pochopení a prožití příběhu. Můžeme tedy konstatovat, že motiv je základní jednotkou tematické výstavby.⁷³

Toto tvrzení dokládají i slova Hodrové, která popisuje motiv následovně: „Motiv je totiž zvláštním způsobem užití slova, věty, obrazu – takovým způsobem, který naznačuje jeho vnitřní souvislost s příběhem a smyslem díla, [...]“⁷⁴

⁷² Odborně též nazýváno introspekce.

⁷³ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007., s.192.

⁷⁴ HODROVÁ, Daniela. *--na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s.721.

Konkrétní motivy, stejně jako témata, může každý čtenář interpretovat odlišně. My se nyní pokusíme rozebrat některé z možných pohledů.

- Zed'. Neviditelná zed' oddělující vypravěčku od světa, je v tomto díle nejvýraznějším motivem. Tento motiv symbolizuje izolaci, odloučení a bariéry mezi lidmi a mezi jednotlivcem a zbytkem světa. Zed' tedy nesymbolizuje pouze fyzickou bariéru, ale také emocionální překážky.⁷⁵
- Samota. Opakující se momenty osamělosti a introspekce vypravěčky, zdůrazňují její izolaci a psychický boj se samotou.
- Příroda. Motiv přírody doprovází a dokresluje celý příběh. Setkáváme se s podrobnými popisy krajiny a zvířat, které obklopují vypravěčku. V tomto motivu bychom měli hledat vztah člověka k přírodě a jeho závislost na ní.
- Rutina. Vypravěčka si postupně vytváří denní rutinu a rituály, které ji pomáhají překonat realitu jejího nového života.
- Vzpomínky. Vzpomínky prostupují celým příběhem. Mají zvýraznit rozdíl mezi původním životem vypravěčky se současností.
- Zvířata. Pes, kočky a kráva s býkem se stávají nejdůležitějšími společníky v životě vypravěčky, které zastávají lidské bytosti. Zvířata ji motivují k práci, protože nemá na starost pouze péči o sebe a svůj život, ale i o ně. Tento motiv zdůrazňuje lidskou potřebu společnosti a emocionální vazby, které si člověk vytváří. Zvířata zde mají i symbolický význam.⁷⁶

2.8.1 Symbolika zdi

Zed' je symbolem, který může obsahovat různé aspekty izolace, ochrany, hranic nebo překážek. Jednak může znamenat oddělení jedince od ostatních lidí nebo od celého světa, jednak ochranu před hrozbami zvenčí. Také může představovat překážku, kterou jedinec musí překonat, aby dosáhl svého cíle.

Zed' je možné interpretovat, jako prostředek, díky kterému se vypravěčka vymanila ze svého nesmyslného, prázdného života a našla důležitější hodnoty, které utvořily její nové já.

⁷⁵ Bližší symbolice zdi se věnuje kapitola 2.10.1. Symbolika zdi.

⁷⁶ Viz kapitoly 2.8.2 -2.8.6.

Vypravěčka v textu například opakovaně zmiňuje, že se ve svém dosavadním životě nenaučila nic, co by bylo užitečné v reálném světě.

Jinou možností interpretace symbolu zdi je autobiografičnost. Autorka se necítila zcela šťastně, protože neměla možnost žít tak, jak by si přála.⁷⁷ Symbol zdi tedy mohl pocházet z jejího vlastního životního příběhu.

2.8.2 Symbolika zvířat v literatuře

Zvířata se v literatuře objevují odnepaměti. Často jim bývají přisuzovány určité povahové vlastnosti, které jsou tak pro čtenáře lépe uchopitelné. Jako příklad nám mohou posloužit bajky, ve kterých se setkáváme například s vychytralou liškou, hloupým oslem nebo spravedlivým a šlechetným lvem.

Některá zvířata dokonce dokážou projevit větší empatii, citlivost a oddanost než většina lidí. Právě tyto povahové rysy najdeme u všech zvířecích společníků naší vypravěčky. „[...] V mých snech ke mně lidé nikdy nebyli přátelští, v nejlepším případě byli lhostejní. Snová zvířata jsou vždycky přátelská a vždycky plná života. Myslím však, že to není nic zvláštního, jen to ukazuje, co jsem vždycky od lidí a zvířat očekávala.“⁷⁸

Následující podkapitoly se zabývají světovou symbolikou těchto zvířat a jejich symbolice v románu *Zed'*.

2.8.3 Symbolika psa

Psi vystupují ve většině kultur jako pozitivní symbol, který označuje „věrnost, ostražitost, odvahu a obratnost při lovu.“ Staří Egypťané a Řekové tyto věrné společníky dokonce obětovali a pohřbívali se svými pány, protože věřili, že prožijí společný posmrtný život.⁷⁹

Tento popis symbolu psa v literatuře přesně odpovídá povaze Rysa. Nejenže je Rys praktickým pomocníkem při namáhavých každodenních povinnostech, je také emocionální podporou, která je v případě vypravěčky nedocenitelná. Díky jeho vrozeným instinktům je pro vypravěčku důležitým symbolem ochrany a bezpečí.

⁷⁷ Viz kapitola 1.1. Život Marlene Haushofer.

⁷⁸ HAUSHOFER, Marlen. *Zed'*. Přeložila: Kateřina LEPIČOVÁ. Praha: Revolver Revue, 2019. Revolver Revue, s.95.

⁷⁹ FONTANA, David. *Tajemný jazyk symbolů: názorný klíč k symbolům a jejich významům*. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2000, s.84.

2.8.4 Symbolika kočky

Narozdíl od psů je na kočky v různých kulturách nahlíženo odlišně. Egypťané kočky domestikovali a používali je jako symboly božstev, například bohyně Baset byla symbolem ostražitosti. Číňané přisuzovali kočkám schopnost odpuzovat zlé duchy, zároveň však věřili, že pokud kočka vejde do domu, čeká vás chudoba. V západních kulturách představovala Satana nebo temnotu. Dnes jsou ve většině kultur vnímány jako rodinní mazlíčci. Díky svým loveckým zvykům mohou symbolizovat krutost a pro svou nezávislost, svobodu.⁸⁰

Kočka v románu symbolizuje nezávislost a schopnost přežít. Její chování a instinkty představují adaptabilitu, která je v neznámém prostředí klíčová. Narození koťat symbolizuje potřebu vypravěčky pečovat o druhé a pomáhá jí hledat smysl a naději v izolaci.

2.8.5 Symbolika krávy

Podle Davida Fontana mohou být krávy spojovány s postavou matky, která se v různých mýtech a legendách může zobrazovat jako kojící kráva.⁸¹ Kráva také v egyptském náboženství značila bohyni zrození.⁸²

Kráva jako symbol mateřství, plodnosti a prosperity přináší do příběhu možnost obživy a naději na přežití.

2.8.6 Symbolika býka

Býk může symbolizovat mužnost, schopnost rozmnožování nebo sílu. V římské kultuře se tradovalo, že pomocí krve obětovaného býka dojde k oplodnění půdy a navrácení životu zemi.⁸³

Tento obřad bychom mohli propojit s románem *Zed'*. Zavraždění býčka na konci příběhu⁸⁴ symbolizuje návrat zvířete přírodě a začátek nové životní etapy.

⁸⁰ FONTANA, David. *Tajemný jazyk symbolů: názorný klíč k symbolům a jejich významům*. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2000, s.85.

⁸¹ Tamtéž, s.16.

⁸² Tamtéž, s.26.

⁸³ Tamtéž, s.92.

⁸⁴ Viz kapitola 2.1 Dějová linie.

3 Inscenace HaDivadla

Dříve než se přesuneme k analýze inscenace, je namístě představit divadlo a osobu, která stojí za jejím vznikem. Dále je nutné zmínit i Pražský divadelní festival německého jazyka, kde byla inscenace prezentována.

3.1 HaDivadlo

HaDivadlo je divadelní scéna se sídlem v Brně. Bylo založeno roku 1974 v Prostějově pod názvem Hanácké divadlo. Významným milníkem je rok 1979, kdy se HaDivadlo připojuje pod Státní divadlo Brno a spolu s Divadlem na provázku se stává jeho experimentální scénou.⁸⁵ Po nátlaku totalitních orgánů v Prostějově se HaDivadlo v roce 1985 přesídluje do Brna, kde se stává součástí kulturního života města s širokou základnou příznivců.⁸⁶

Od svého založení se divadlo profiluje jako experimentální a progresivní scéna, která se nebojí experimentovat s formou a obsahem. Během své existence se stalo prostorem pro inovativní inscenace a interpretace klasických i současných dramatických textů.⁸⁷ Jednou z takových inscenací je *Zed'*, kterou režisérsky připravila Kamila Polívková. Tato inscenace je příkladem toho, jak HaDivadlo přistupuje k adaptaci literárních děl s hlubokým respektem k původnímu textu, ale zároveň s odvahou k novému a osobitému výkladu.

3.2 Kamila Polívková

Kamila Polívková je výraznou osobností české divadelní scény a její práce jako režisérky přináší inovativní a hluboké interpretace divadelních textů. Polívková je známá svou citlivostí k detailům a schopností vnášet do svých inscenací vizuální i emocionální hloubku.⁸⁸ Přistoupila k inscenaci *Zdi* s důrazem na introspektivní a minimalistický přístup. Její režie kladla důraz na vnitřní svět hlavní postavy a její psychologický boj s osamělostí a

⁸⁵ HaDivadlo: *Historie* [online].[cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://www.hadivadlo.cz/info/historie/>

⁸⁶ Internetová encyklopedie dějin Brna: *Otevření HaDivadla v novém působišti* [online].[cit. 2024-06-23]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=4445

⁸⁷ Český rozhlas: *HaDivadlo slaví padesát let existence a věří, že jeho pevné kořeny ho spolehlivě udrží i v budoucnu* [online].[cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://brno.rozhlas.cz/hadivadlo-slavi-padesat-let-existence-a-veri-ze-jeho-pevne-koreny-ho-spolehlive-9164935>

⁸⁸ Masterclass časopisu Host: *Kamila Polívková - Vnitřní svět v obrazech* [online].[cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://www.ced-brno.cz/cs/programme/masterclass-host-polivkova/>

izolací. Polívková využila scénické prostředky k vytvoření atmosféry uzavřeného a odcizeného světa, který je stěžejní pro pochopení díla Marlen Haushofer.⁸⁹

Za svou tvorbu byla dvakrát nominovaná na Cenu Alfreda Radoka a obdržela dvě prestižní ocenění v oblasti divadelní tvorby:⁹⁰

- 2009: Cena Alfreda Radoka v kategorii Scénografie roku
- 2010: Cena Alfreda Radoka v kategorii Talent roku
- 2012: Český lev za nejlepší ztvárnění filmu *Odpad, město, smrt*
- 2016: Cen divadelních novin v kategorii Alternativní divadlo za režii

3.3 Pražský divadelní festival německého jazyka

HaDivadlo se pravidelně účastní národních i mezinárodních festivalů a spolupracuje s institucemi z celého světa. Jedním z těchto festivalů je právě Pražský divadelní festival německého jazyka, kde 23. listopadu 2022 vystoupilo s inscenací díla *Zed'*.

Festival je prestižní událostí, která spojuje vynikající divadelní produkce z německy mluvících zemí (Německo, Rakousko, Švýcarsko, Lucembursko, Lichtenštejnsko) a přináší je na českou scénu.⁹¹ Účast HaDivadla na tomto festivalu je uznáním kvality jeho inscenací a schopnosti oslovit mezinárodní publikum. Navíc byla inscenaci *Zed'* udělena Cena Josefa Balvína 2021/22.⁹² Toto prestižní ocenění patří vždy tvůrcům nejlepší inscenace vycházející z německy psaného textu.⁹³

⁸⁹ Autorský úvod Kamily Polívkové/*Zed'*. In Youtube [online]. 15.10.2022 [cit. 2024-06-23]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=h_vSNZZfsbM&t=201s

⁹⁰ Národní divadlo: *Kamila Polívková* [online]. [cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/profil/kamila-polivkova-1602458>

⁹¹ Pražský divadelní festival německého jazyka: *Význam a obsah projektu* [online]. [cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://www.theater.cz/o-festivalu/>

⁹² Pražský divadelní festival německého jazyka: *Zed'* [online]. [cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://www.theater.cz/archiv/2022/program/zed/>

⁹³ Pražský divadelní festival německého jazyka: *Cena J.B.* [online]. [cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://www.theater.cz/cena-j-b/>

4 Analýza divadelní inscenace díla *Zed'*

V této kapitole se přesuneme od analýzy knižní předlohy k analýze divadelní inscenace díla *Zed'*. Budeme vycházet ze zpracování brněnského HaDivadla, které představení *Zed'* prezentovalo na Pražském divadelním festivalu německého jazyka v roce 2022.

V úvodu si rozebereme některé důležité divadelní pojmy jako jsou syžet nebo fabule, které pomáhají lépe pochopit strukturu a způsob vyprávění na jevišti. Následně rozebereme inscenaci na jednotlivé prvky a pokusíme se o co nejpřesnější analýzu tohoto zpracování.

Divadelní představení můžeme analyzovat z hlediska tematického nebo strukturálního. Zatímco tematické hledisko rozebírá téma, motivy a symboly, strukturální analýza zahrnuje pojmy jako například scénografie prostoru, rekvizity, kostýmy nebo osvětlení. Jelikož se ale tematické, motivům a symbolům věnuje velká část literární analýzy, budeme se v následujících kapitolách věnovat pouze strukturální rovině inscenace.

4.1 Pojetí způsobu vyprávění

4.1.1 Fabule

Samotné slovo fabule pochází z latinského *fabula*, tedy vyprávění nebo příběh. Fabuli si můžeme představit jako kostru příběhu, která obsahuje všechny události příběhu v pořadí, ve kterém se postupně staly.⁹⁴ Tato kostra zůstává neměnná, způsob, jakým je vyprávěna se ale měnit může, tzn. můžeme se setkat s různými variacemi. Zjednodušeně řečeno autor popisuje příhodu, o které píše a chce ji sdělit čtenáři. Může se ale stát, že ona příhoda se pokaždé vypráví jiným způsobem.

Například ve *Zdi* by hrubá fabule mohla vypadat následovně:

- Vypravěčka jede na chatu se sestřenicí a jejím mužem.
- Rozhodne se nejít s nimi do vesnice.
- Zjišťuje, že je v chatě sama s Rysem a že ji obklopuje neviditelná chladná překážka.
- Snaží se přijít na to, jak vážná je její situace a kam až *zed'* sahá.
- Najde Bellu.

⁹⁴ Pedagogická fakulta MU: *Slovník literárních pojmů – Fabule* [online].[cit. 2024-06-27]. Dostupné z: https://www.ped.muni.cz/weng/literatura/_items/items_all.html#f

- Přejde k ní kočka.
- Učí se novým dovednostem.
- Objevuje horskou pastvinu.
- Narodí se a zemřou kořata.
- Narodí se býček.
- Na pastvině se objeví muž, zabije býčka a Rysa.
- Vypravěčka zastřelí muže.
- Vypravěčka napíše svůj příběh.

4.1.2 Syžet

Slovo syžet pochází z francouzského *sujet*, které znamená námět nebo látka. U syžetu záleží na tom, jak autor (případně režisér) uchopí danou příhodu. Je to způsob, jakým jsou události fabule uspořádány a prezentovány ve vyprávění.⁹⁵ Zdrojem pro toto vyprávění je fabule, z té autor čerpá a tu modifikuje. Může například měnit posloupnost vypravování například použitím retrospektivy nebo může úplně změnit pořadí událostí nebo některé úplně vynechat. Modifikace fabule ve výsledku vdechuje příběhu život tím, že zvyrazňuje určité aspekty příběhu, vytváří napětí nebo pracuje s emocemi čtenáře.⁹⁶

Syžet vytvořený autorkou Marlen Haushofer jsme si představili v předchozích kapitolách.⁹⁷ Nyní se zaměříme na jeho adaptaci vytvořenou režisérkou Kamilou Polívkovou. Obsahová a dějová stránka příběhu se v inscenaci nemění. Režisérka pojala inscenaci jako téměř doslovné převyprávění deníkových zápisků hlavní hrdinky. Rozhodla se také ponechat stejnou výstavbu kompozice, tedy na začátku retrospektivní, poté chronologickou s prvky reminiscence. Změnám a porovnání obou zpracování je věnováno více pozornosti v páté kapitole.

⁹⁵ Pedagogická fakulta MU: *Slovník literárních pojmů – Syžet* [online].[cit. 2024-06-27]. Dostupné z: https://www.ped.muni.cz/weng/literatura/items/items_all.html#s

⁹⁶ WRITER, Jerry: *Co je motiv, syžet a fabule a jaký je mezi nimi rozdíl*. Jerrywriter.cz [online]. 2020, 18.11. [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://www.jerrywriter.cz/2020/11/co-je-motiv-syzet-fabule-jaky-je-mezi.html>

⁹⁷ viz kapitola 2.1. Dějová linie a 2.4. Kompozice

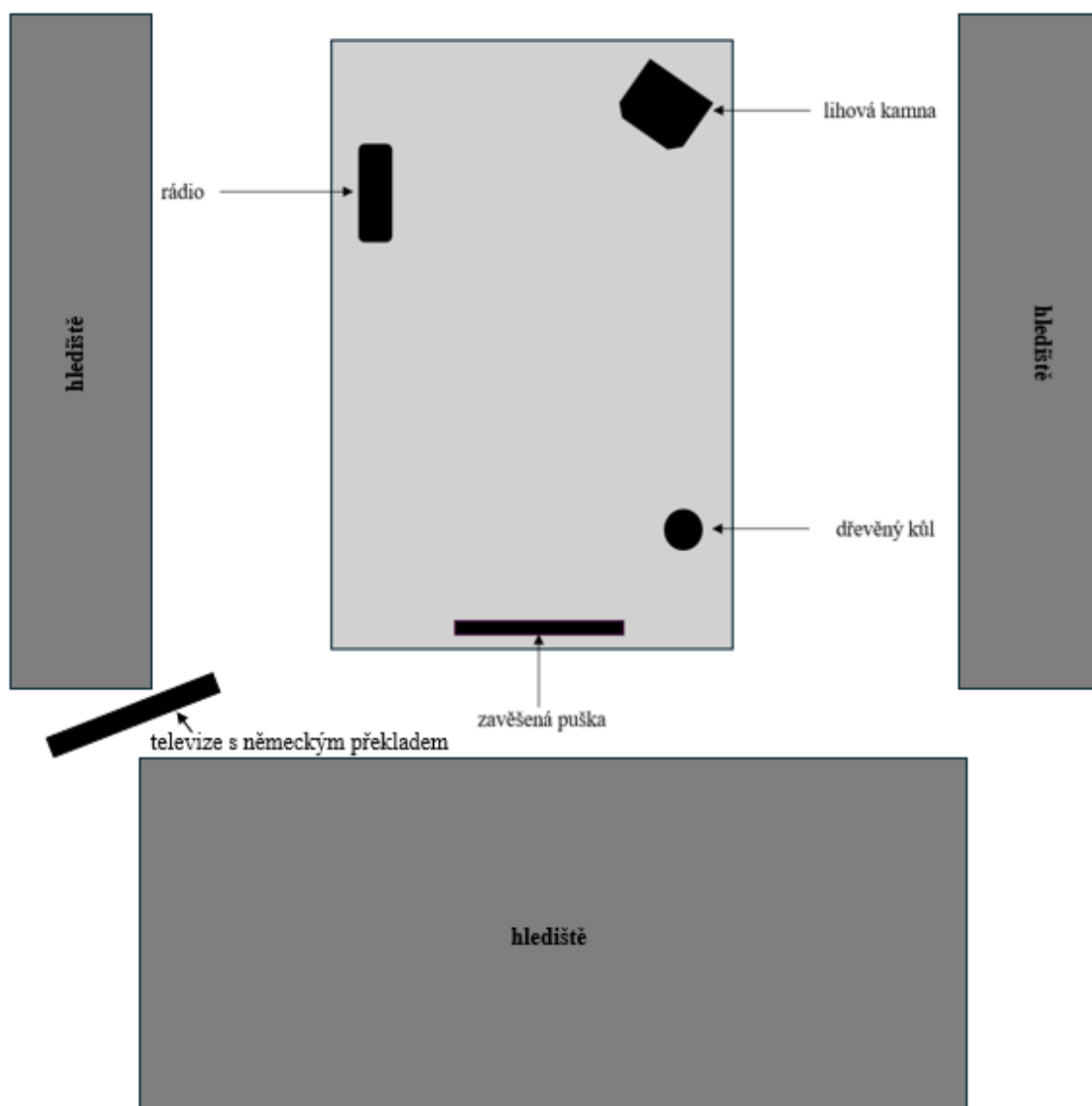
4.2 Scénický prostor

Scénický neboli jevištní prostor je místem, kde se odehrává jevištní akce a dochází ke komunikaci mezi herci a diváky. Jeho vlastnosti a typologii určují uspořádání a vzájemný vztah mezi jevištěm a hledištěm. V tradičním divadle je jeviště výrazně odděleno od hlediště například oponou. Ve 20. století se však objevily výrazné snahy o překonání tohoto oddělení a vytvoření společného scénického prostoru pro herce i diváky. Tyto tendence zahrnují hru na předscéně, použití studiových divadelních prostor, divadlo v aréně, návrat k amfiteátru a vznik alternativních divadel.⁹⁸ V rámci Pražského divadelního festivalu německého jazyka byla *Zed'* prezentovaná v holešovické La fabrice, jejíž prostory přesně korespondují s prostory brněnského HaDivadla. V obou případech se jedná o alternativní divadla, která kladou co nejméně překážek mezi jeviště a hlediště. Nesetkáme se zde ani se zákulisím nebo oponou, veškeré dění tak probíhá před zraky diváků. V inscenaci *Zed'* divák dokonce prochází částí jeviště, aby se mohl usadit. Scéna je ze tří stran obklopena hledištěm, přičemž prostor mezi nimi je propojen. Část hlediště se stává součástí inscenace skrze šestici herců, usazených v první řadě levé části, kteří při vnikání do děje postupně opouštějí svá místa a opět se na ně vrací. Mezi neobvyklé prvky inscenace bychom mohli zahrnout i televizor, na němž je po dobu celého představení promítán německý text díla.

Scénograf Antonín Šilar vytvořil v inscenaci díla *Zed'* vizuálně minimalistický až prostý prostor za použití pouze čtyř rekvizit. Na obdélníkové scéně je k vidění rádio, malá lihová kamna, dřevěný kůl a zavěšená puška. Tento jednoduchý prázdný prostor vyvolává pocit izolace a napětí, které odpovídá atmosféře celého příběhu. Rádio je zde symbolem naděje a zároveň bezmoci. Představuje zdroj informací a šanci na spojení s okolím světem. Malá lihová kamna symbolizují skromnost a boj o přežití v nehostinných podmínkách. Dřevěný kůl, který musí herečka v průběhu představení přeříznout, ilustruje každodenní těžkou a namáhavou práci. Poslední rekvizitou je zavěšená nabitá puška, která navozuje pocit stále přítomného nebezpečí. Herečka využívá jednotlivé rekvizity tak, aby podtrhla emoce obsažené v jejím vyprávění. Například k interakci s rádiem dochází již při vpuštění diváků

⁹⁸ Masarykova univerzita: *Úvodní přednáška-scénografie* [online].[cit.2024-06-27]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1433/jaro2004/VV038/um/Ap_2_uvodni_prednaska_zadani_prace_jaro_2004.pdf

do sálu, kdy se herečka neúprosně snaží zachytit rádiový signál a získat jakoukoliv zprávu zvenčí, místo toho se ozývá pouze šum.



Zdroj: vlastní vypracování

4.3 Osvětlení

„Osvětlení zaujímá v divadelním představení klíčovou roli, neboť mu umožňuje existovat, díky osvětlení je představení vidět. Spojuje a zabarvuje vizuální prvky představení (prostor, scénografii, kostým, herce, líčení) tím, že jim přisuzuje určitou atmosféru.“⁹⁹ V námi analyzované inscenaci je světlo neoddělitelnou součástí příběhu. Stejně jako celé zpracování *Zdi*, je i osvětlení netradiční. Veškeré nasvícení je zprostředkované velkým světelným komínem, který je zavěšený nad scénou a podtrhává tak pocit ohraničení a izolace. Celý prostor jeviště je tedy uměle osvícený shora. Právě toto kolmé osvětlení vytváří ostré kontrasty a dramatické stíny, které napomáhají k navození negativních pocitů.

Jelikož osvětlení vytváří barvu, je pro výsledek inscenace zásadní, aby scénograf, kostýmní výtvarník a osvětlovač spolupracovali. Tito pracovníci musejí vytvořit kontrasty barev tak, aby se vzájemně nerušily.¹⁰⁰ Ve *Zdi* se střídají studené tóny s teplými, podle toho, o jaké události herečka vypráví. Pokud se jedná o optimistickou vzpomínku, je scéna nasvícená teplými tóny, pokud jde o pesimistické omenty, je nasvícení studené.

Zajímavým jevem je časté použití úplné tmy. Tma dokáže u diváka vyvolat pocit nejistoty, protože nevidí, co se děje na scéně. Díky oslabení zraku dochází ke zostření ostatních smyslů, divák poté vnímá situaci mnohem intenzivněji, což napomáhá jeho vtažení do děje.¹⁰¹ Tma tedy vyvolává pocit napětí a očekávání a zvýrazňuje zvukové efekty nebo ticho. Pokud se funkci tmy pokusíme interpretovat i z jiného hlediska, dojdeme k závěru, že tma může mít i symbolický nebo metaforický význam. V kontextu inscenace díla *Zed'* může tma představovat strach, neznámo, nebo psychický stav vypravěčky.

Tato tvrzení můžeme podložit scénou, ve které je vypravěčka poprvé nucena zastřelit srnku. Se zhasnutím se pustí zvukový záznam, ve kterém se střídají výstřely s táhnutím mrtvolky. Při každé ráně na pár vteřin blikne bílé světlo. Po konci záznamu se rozsvítí tlumené světlo s bílým tónem. Herečka je celá mokrá, svléká se pouze do spodního prádla a převléká se do

⁹⁹ PAVIS, Patrice. *Analýza divadelního představení*. Přeložila Kateřina NEVEU. Teoretická řada (Nakladatelství AMU). Praha: Akademie múzických umění v Praze v Nakladatelství AMU, 2020. s.302.

¹⁰⁰ Tamtéž, s.305.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 305-306.

suchých věcí. Po celou dobu se jí chvěje dech a když se rozpláče, opět se na chvíli zhasne. Po opětovném rozsvícení je tón světla zbarvený do červena, což symbolizuje krev.

4.4 Hudba a zvuk

Hudba představuje klíčový prvek, který formuje atmosféru a podporuje strukturu vyprávění. Pavis ve své *Analýze divadelního představení* používá pojem hudba „[...]“ jako označení všeho, co je slyšet na jevišti a v hledišti.¹⁰² To znamená, že označuje nejen hudební skladby, ale i různé zvuky, šumy a mluvené či zpívané texty. Hudba v divadle plní mnoho funkcí. Dokáže navodit atmosféru nebo probudit určité emoce v divákovi, leitmotivicky zdůrazňuje prvky děje, strukturuje dílo, zdůrazňuje důležité okamžiky, otevírá a uzavírá jednotlivé části děje, umožňuje budování napětí a naznačení budoucího vývoje.¹⁰³ Pomocí hudby, ruchů a zvuků dochází k propojení dramatické a hudební složky divadelního umění. V inscenaci *Zed'* jsou důležité především zvuky, které jsou vytvořeny tak, aby doprovázely a zvýrazňovaly herečiny monology. Ať už se jedná o zvuky střelby, praskání ohně nebo štěkot psa, tyto zvuky odrážejí vzpomínky, momentální emocionální stavy postavy nebo pocity náročné fyzické práce, čímž divákovi pomáhají lépe porozumět ději.

Při analýze hudební stránky divadelního představení je také zapotřebí zjistit, jak hudba vzniká nebo jak je rozložena do prostoru.¹⁰⁴ Většina zmiňovaných zvuků není vytvářena živě herci na scéně, ale jedná se o předem pečlivě připravené nahrávky. Sound design inscenace *Zed'* vznikl ve spolupráci muzikanta, producenta a multimediálního umělce Aid Kid a Dominka Dolejšího.¹⁰⁵ Setkáme se zde ale i s ozvučenými rekvizitami. Jak již bylo řečeno, v inscenaci jsou pouze čtyři rekvizity, přičemž tři z nich jsou ozvučené. Se zvukem šumu z rádia přichází divák do styku již při vstupu do sálu. Kamna a dřevěný kůl přicházejí na řadu až v průběhu představení. Na výstřel z pistole si divák musí počkat téměř na konec inscenace, v tomto případě jde však pouze o zvukovou nahrávku. Veškerá hudba je

¹⁰² PAVIS, Patrice. *Analýza divadelního představení*. Přeložila Kateřina NEVEU. Teoretická řada (Nakladatelství AMU). Praha: Akademie múzických umění v Praze v Nakladatelství AMU, 2020. s.222.

¹⁰³ Pangloss: *Musik: Akustische Anteile einer Inszenierung* [online].[cit. 2024-06-30]. Dostupné z: <https://www.pangloss.de/cms/index.php?page=akustische-elemente>

¹⁰⁴ PAVIS, Patrice. *Analýza divadelního představení*. Přeložila Kateřina NEVEU. Teoretická řada (Nakladatelství AMU). Praha: Akademie múzických umění v Praze v Nakladatelství AMU, 2020, s.223.

¹⁰⁵ HaDivado: *Zed'* [online].[cit. 2024-06-30]. Dostupné z: https://www.hadivadlo.cz/wp-content/uploads/2020/09/HaDivadlo_Program_Zed.pdf

přehrávána pomocí reproduktorů rozmístěných po celém prostoru, což zajišťuje rovnoměrné pokrytí a správnou prostorovou orientaci.

Zvuk v divadle označuje také mluvené, případně zpívané, texty. Skrze herce promlouvá postava pomocí monologu nebo dialogu. Monologem rozumíme řeč jediné osoby, která je buď sama, nebo při mluvení neregistruje jiné osoby. Hlavní funkcí monologu je představit reflexe, vnitřní rozpory nebo rozhodovací procesy, může také vyjadřovat prázdnotu a izolaci. Na druhé straně dialogem označujeme rozhovor mezi dvěma nebo více postavami. Prostřednictvím dialogu zpravidla dochází k rozvoji děje a charakterizaci postav.¹⁰⁶ V inscenaci *Zed'* převažuje promluva k divákům skrze monolog hlavní hrdinky, který trvá téměř devadesát minut. Do jejího vyprávění celkem čtyřikrát zasáhnou ostatní herci, představující její zvířecí společníky (konkrétně psa Rysa, Kočku, krávu Bellu a býčka). Ani v tomto případě se však nejedná o dialog, zvíře pouze na malou chvíli převezme vyprávění hlavní hrdinky. Rys a Bella střídavě přejímají vyprávění v momentě, kdy vypravěčka přemýšlí o svém původním životě a jeho zbytečnosti. Bella mluví zejména o ženě, kterou dříve byla a kterou již nepoznává. O něco později se ujímá slova Kočka, která omlouvá vypravěččinu neznalost opravdu důležitých věcí v životě, poté ji hlavní hrdinka objímá. Silným momentem je také konec inscenace, kdy je příběh vyprávěn býčkem. Popisuje, co se stalo po jeho vraždě, jak zemřel Rys i neznámý chladnokrevný muž. Tento unikátní přístup k vyprávění příběhu ukazuje, jak monolog může nejen odhalit vnitřní svět postavy, ale také poskytnout hlubší emocionální zážitek divákům.

4.5 Herec

Herec je jednou z nejdůležitějších součástí divadelního představení. V předchozích kapitolách jsme se věnovali různým složkám inscenace, žádná z nich by ale bez herce nebyla kompletní. Herec je ten, koho divák bezprostředně vnímá, kdo vytváří emoce, které chce předat, je to ten, kdo je nasvěčován, kdo používá rekvizity a kdo se pohybuje na scéně naličen a v kostýmu.

„Nejenže postavě propůjčuje své tělo, svůj vzhled, hlas a pocity, ale [...] předstírá, že je skutečnou osobou podobnou lidem, s nimiž se každodenně setkáváme, osobou, se kterou se

¹⁰⁶ Duden, Learn Attack: *Figurenrede im Drama* [online].[cit. 2024-06-30]. Dostupné z: <https://learnattack.de/schuelerlexikon/deutsch/figurenrede-im-drama>

můžeme identifikovat, která se nám podobá povahou, s vlastním prožitkem světa, vlastními pocity a morálními a filosofickými hodnotami.“ Z této citace vyplývá, že herec do své role vkládá nejen fyzické a emocionální atributy, ale také hlubší lidské aspekty, aby postava působila autenticky a věrohodně. Nevystupuje tedy jen jako někdo, kdo má naučené repliky, ale ztělesňuje komplexní lidskou bytost.¹⁰⁷ Herec je reálnou osobou, která je přítomna na daném místě a zároveň fiktivní postavou přítomnou kdekoliv jinde.¹⁰⁸ Například v inscenaci *Zed'* se herci v reálném světě nacházejí v holešovické La Fabrice a zároveň jsou kdesi v rakouských horách za imaginární zdí.

Herec je také nucen pracovat sám se svým tělem, kontrolovat každé gesto, mimiku i nuance hlasu. Je pouze na něm, aby veškeré znaky vytvořil tak, aby si jich divák všimnul, správně je zaznamenal a následně i interpretoval.¹⁰⁹ Z pohledu analýzy tělesného herectví rozlišuje Pavis sedm složek, kterými se můžeme při interpretaci řídit. „Rozsah a diverzifikace tělesného pole“ můžeme chápat, jako schopnost herce využívat celé své tělo různými způsoby a v různých formách, včetně nahoty, deformace nebo maskování. „Orientace tělesného pole“ nám udává směr v souvislosti se scénickým prostorem a hledištěm. Zde se tedy zajímáme o to, zdali herec stojí k publiku čelem, zády, z boku nebo jakýmkoliv jiným způsobem. Dále bychom měli zkoumat „postoj“, například vertikálnost, horizontálnost nebo sklon, tedy způsob, jak herec stojí na zemi. Důležitým prvkem je i „držení těla“, při kterém herec využívá své tělo v různých pozicích (ruce, nohy, trup nebo například hlavu). V „mimice a gestikulaci“ je pro diváka nejsnazší číst předávané emoce. Někdy však může být mimika, zejména gestikulace neužitečná a pro diváka rušivá. Posledním bodem je „hlasitost“ ve smyslu zvukového výrazu těla slovního nebo zvuků vydávaných pomocí rukou, nohou nebo úst.¹¹⁰

4.5.1 Kostým a líčení

Součástí ztvárnění postavy hercem, je bezpochyby i kostým a líčení. V případě inscenace *Zed'*, která spadá do kategorie alternativního divadla, může být pojetí kostýmů a líčení pro

¹⁰⁷ PAVIS, Patrice. *Analýza divadelního představení*. Přeložila Kateřina NEVEU. Teoretická řada (Nakladatelství AMU). Praha: Akademie múzických umění v Praze v Nakladatelství AMU, 2020. s.100-101.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 102.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 103.

¹¹⁰ Tamtéž, s.110-111.

diváka překvapivé. Pokud očekáváme, že herci znázorňující zvířecí postavy, budou převlečeni do kostýmů krávy, psa nebo kočky, pak se pleteme. Stejně jako scénický prostor, je i kostýmová úprava naprosto nevýrazná a minimalistická. I přes minimalistické pojetí, má ale kostým stále důležitou funkci. Umí charakterizovat prostředí, identifikovat nebo naopak maskovat postavu. Součástí kostýmu je i nahota, která kromě erotické nebo estetické funkce, může působit jako prvek podtrhující negativní emoce, jako například zneklidněnost, nepohoda a stres.¹¹¹

„Dekorace umístěná na hercově těle se stává kostýmem. Kostým vepsaný do hercovy tváře se stává líčením.“¹¹² Tento výrok naznačuje, že jakékoliv prvky kostýmu, které jsou aplikovány na hercovu tvář, nejsou jen doplňkem, ale přímo se stávají součástí hercova vzhledu, což je důležité pro ztvárnění jeho role. Líčení může herci zdůraznit či potlačit různé rysy. Nemůžeme tedy analyzovat pouze tělesné rysy, ale také charakterové, díky kterým divák vnímá emoce a atmosféru, které vyzařují nalíčené tváře a těla.¹¹³

Na základě těchto obecných informací a kritérií pro analýzu hereckých výkonů se nyní pokusíme interpretovat ztvárnění postav, a zároveň se zaměříme na kostýmy a líčení v inscenaci *Zed'*.

4.5.2 Ztvárnění hlavní postavy (Tereza Hofová)

Hlavní postavu vypravěčky ztvárňuje hostující herečka Tereza Hofová. Celá inscenace je postavena zejména na ní, jelikož vede bezmála devadesátiminutový monolog, ve kterém vypráví o své adaptaci do světa za neviditelnou zdí. Naléhavost a bezvýchodnost této situace se jí daří zprostředkovat zejména pomocí hlasu. Hofová pracuje s povzdechy a vhodně umístěnými dramatickými pauzami. Při promluvách můžeme v jejím hlase slyšet ironický až hořký tón, vyjádřený např. drobnými úšklebky. Hofová pracuje s intonací tak, aby vynikly krátké, chladné a úderné věty plné obsahu, stejně jako v knižní předloze.¹¹⁴ Hlavní hrdinka je ze tří stran obklopená jevištěm, proto je poměrně důležité, kam se divák rozhodne usadit. Hofová převážně stojí uprostřed pod světelným komínem a dívá se směrem na pušku, divák

¹¹¹ PAVIS, Patrice. *Analýza divadelního představení*. Přeložila Kateřina NEVEU. Teoretická řada (Nakladatelství AMU). Praha: Akademie múzických umění v Praze v Nakladatelství AMU, 2020, s. 279-281.

¹¹² Tamtéž, s. 288.

¹¹³ Tamtéž, s.292.

¹¹⁴ Viz kapitola 2.6.

tedy pozoruje herečku buď z profilu nebo čelem. Pohybově náročných scén není ve *Zdi* mnoho. Mezi fyzicky náročnější scény bychom mohli zařadit ladění rádia, rozdělávání ohně v kamnech nebo přeřezávání dřevěného kůlu, přičemž ve všech těchto scénách hraje hlavní roli právě vypravěčka. Narozdíl od zvířat, které se pohybují i za hranice hlediště, zůstává vypravěčka uvězněna ve svém obdélníku, obklopeném jevištěm.

Jedinou herečkou v inscenaci, která má rozpoznatelný kostým, je Hofová. Na počátku představení je oděna do tmavě zelené košile větší velikosti, širokých černých kalhot a tenisek. Tento oděv má evokovat mužské oblečení, které si vypravěčka oblékla po Hugovi.¹¹⁵ Po scéně, ve které poprvé zabíjí jelena¹¹⁶ a je celá promoklá, se herečka svléká do spodního prádla, konkrétně do světlých kalhotek, bez podprsenky. Následně se převléká do bílého nátělníku a volných tmavých kalhot.

Vzhledem k tomu, že hlavní hrdinka je uvězněna v horách, není důvod, aby se líčila nebo o sebe dbala jako dříve. Herečka je proto upravena tak, aby působila dojmem, že není nalíčená. Při bližším pohledu lze však pozorovat zvýrazněné kruhy pod očima a tmavé kontury, které mají za cíl vytvořit dojem propadlých tváří. Tento nedbalý vzhled je podtržen i nezkrotnými kudrnatými šedohnědými vlasy, které si herečka během představení sepne gumičkou do polovičního culíku. Dělá to v rámci scén, ve kterých vypráví o fyzicky náročné práci nebo když přeřezává kůl.

Tato kostýmní a vizuální řešení výrazně přispívají k realistickému ztvárnění postavy, která je izolovaná v přírodě a musí se vyrovnávat s náročnými podmínkami. Detaily jako mužské oblečení po Hugovi, absence líčení a neupravené vlasy dodávají postavě autenticitu a věrohodnost.

Herecký výkon Terezy Hofové byl však z pohledu kritiků hodnocen rozdílně, což ilustruje subjektivitu diváckého vnímání a různorodost následné interpretace:

- „Mé pochybnosti ohledně inscenace se sbíhají v otázce po povaze projevu Terezy Hofové. Ten je pojatý psychologicko-realisticky s nádechem patosu, věty jsou ceděné skrze ústa s jakými sekanými důrazy, znějícími trochu povýšeně,

¹¹⁵ Viz kapitola 2.3.

¹¹⁶ Viz kapitola 4.3.

distancovaně, a často je provázejí vzlyky, zályky a také prožívaná gesta (křečovitě sevření vlasů na temeni hlavy). Je zde patrná hereččina snaha zvnitřnit si postavu, pochopit její počínání a soucítit s ní, otevřít její bolest.“¹¹⁷

- „[...] Tereza Hofová podává suverénní výkon formou monologu trvajících téměř půldruhé hodiny. Už jen za objem textu si zaslouží uznání, ale já jsem přesvědčen, že byla zvolena do této role i díky svému vyzařování, které nedokážu konkrétně popsat, ale pokud bych se o to měl pokusit, zvolil bych asi slova jako: „Tereze Hofové věříte, že by sama v tomto prostředí obstála a dá se zaznamenat její přesvědčení, že by to byl i krok správným směrem.“¹¹⁸

Tyto kritiky byly záměrně vybrány tak, aby byla jedna negativní a druhá pozitivní. Tento kontrast v hodnocení podtrhuje komplexnost hereckého výkonu Terezy Hofové a různorodost, jakou může divadelní zpracování vyvolat u diváků.

4.5.3 Ztvárnění zvířecích postav

Zvířecí společníky hlavní hrdinky hraje šest herců z HaDivadla. Tito herci sedí v levé části hlediště, odkud v průběhu inscenace střídavě vcházejí na scénu nebo dokonce odcházejí pryč ze sálu. Na začátku představení divák neví, že jsou tyto osoby herci. Nemají na sobě žádné kostýmy ani speciální líčení, a tak zapadají mezi obecnost. Postavu, kterou mají znázorňovat odkrývá hlavní hrdinka Tereza Hofová postupně ve svém vyprávění. Pokud se ale divák na herce kdykoliv během inscenace blíže zaměří, může pozorovat nenápadné a drobné pohyby nebo mimiku, která má divákovi přiblížit ztvárňované zvíře.

Nejvěrnějšího společníka vypravěčky, tedy psa Rysa hraje Jiří Svoboda. Pozoruhodné je zejména jeho tělesný projev, ve kterém kombinuje pohyby a gesta typické pro psa. Často například leze po čtyřech nebo se choulí k hlavní hrdince. Povahově ztvárňuje psí věrnost, ochránářství a energii, a svou ochrannou ruku drží nejen nad vypravěčkou, ale i nad kořaty.

¹¹⁷ RAITEROVÁ, Eliška. *Jak mluví ten, kdo musí? (o podobách Zdi Marlene Haushofer v HaDivadle i na síti)*. Podhoubí [online]. 2021-10-21 [cit. 2024-07-08]. Dostupné z: <https://www.podhoubi.com/post/jak-mluv%C3%AD-ten-kdo-mus%C3%AD-o-podob%C3%A1ch-zdi-marlene-haushofer-v-hadivadle-i-na-s%C3%ADti>

¹¹⁸ HOLUBEC, Lukáš. *HaDivadlo: Zeď, Možnost začít znovu a naposledy*. I-Divadlo.cz [online]. 2022-12-28 [cit. 2024-07-08]. Dostupné z: <https://www.i-divadlo.cz/blogy/lukas-holubec/moznost-zacit-znovu-a-naposledy>

Jeho věrnost dokládá scéna, ve které si vypravěčka lehá na zem, přemítá nad zdí a ztrátě svých dětí. V tu chvíli se k ní Rys přitulí a je pro ni oporou.

Marie Ludvíková, která představuje krávu Bellu, celou dobu pomalu přežvykuje žvýkačku, pohybuje se po scéně pomalým, těžkým a rozvážným krokem s volným držením těla bez napětí, jako by ji nic netížilo. Těmito drobnými prvky přesně vystihuje podstatu krávy.

Kamila Valůšková, která ztvárnila komplikovanou postavu kočky, vyniká v práci s mimikou, gestikulací a postojem, čímž zdůrazňuje povahu tohoto zvířete. Nedůvěřivost kočky vůči lidem je čitelná zejména v napjatém a uzavřeném postoji herečky, například když stojí se založenými rukama. Lehkou aroganci a pohrdavost vůči vypravěčce nebo ostatním společníkům vyjadřuje pomocí obličejových výrazů. Její pohyby jsou elegantní a plynulé, což zdůrazňuje kočičí charakter. Valůšková využívá nejen pohybu, ale i výrazů tváře k vyjádření kočičí zvědavosti a otažitosti, čímž přináší postavě další rozměr.

Dvě neposedná koťata, Perlu a Tygra, ztvárňují Táňa Malíková a Magdalena Straková. Obě herečky věrně napodobují divokost, kterou koťata od přírody mají, což nakonec vede k jejich tragickému osudu. Když Hofová vypráví o narození koťat, Malíková a Straková vybíhají ze sálu, zatímco ostatní herci se na sebe nechápavě dívají. Hofová pokračuje ve vyprávění, během něhož koťata opakovaně vybíhají ze sálu a vracejí se, vždy si něco pošeptají a pokračují ve hře. Při posledním návratu na scénu se koťata začnou prát a přidá se k nim i Rys. Perla nakonec vyběhne pryč a už se nevrátí. Vypravěčka poté zmiňuje i smrt Tygra.

Poslední zvířecí postavou je tele Belly, které vypravěčka nazývá jen jako býčka. Od chvíle, kdy vypravěčka zmíní domněnku, že by Bella mohla být březí, objevuje se býček, hraný Jiřím Miroslavem Valůškem, na scéně. Většinou sedí vedle Marie Ludvíkové, někdy dokonce i u jejích nohou. Zajímavým prvkem je, že Valůšek často pije vodu z lahve, což má symbolizovat pití mléka od Belly. Postava býčka vyniká zejména na konci příběhu, kdy přebírá vyprávění od hlavní hrdinky a uzavírá tak celou inscenaci se slovy: „Vím, že tohle ještě není konec.“

5 Komparace literární předlohy díla *Zed'* s divadelní inscenací

Z pohledu dějové linie zůstává divadelní adaptace díla věrná původní předloze. Kamila Polívková zachovává přesný sled událostí, jak je v knižní předloze uspořádala Marlen Haushofer. Během devadesátiminutové inscenace jsou prezentovány všechny klíčové momenty příběhu. Inscenace vynechává pouze ty části knihy, které jsou doplňující a pro celkovou strukturu děje nepodstatné, což umožňuje soustředit se na významnější události a zachovat tak kompaktnost a plynulost děje. Tento přístup zajišťuje, že divadelní zpracování zůstává věrné duchu a atmosféře původního díla, zatímco se efektivně přizpůsobuje formátu jevištní produkce. Díky této věrnosti je velmi obtížné najít zásadní rozdíly mezi literární předlohou a divadelní inscenací, což podtrhuje pečlivost a úctu, s jakou byla adaptace provedena.

Kompoziční výstavba obou zpracování vychází z retrospekce, přičemž následný sled událostí je chronologický s opakujícími se prvky reminiscence. Právě prvky reminiscence jsou v inscenaci pojaty odlišně než v knižní předloze. V momentech, kdy se vypravěčka ohlíží za svou minulostí se v divadelní adaptaci ujímají vyprávění její zvířecí společníci, naopak v knize vše vypráví sama. Odlišné pojetí těchto silných momentů nabízí divákovi možnost nové perspektivy a interpretace vyprávěného příběhu. Z pohledu časoprostoru se v obou variantách ocitáme v neurčitém čase kdesi v horách. Přičemž ohraničenost a izolaci perfektně podtrhuje scénografická úprava – herečka je ze tří stran obklopena hledištěm a pod sebou má ohraničené čtvercové podlaží, ze kterého nevystupuje.

Prostředí v knize *Zed'* je klíčové pro vyjádření izolace a atmosféry, která obklopuje hlavní postavu. Marlen Haushofer detailně popisuje okolní přírodu, odlehlé horské prostředí, a pocity izolace, které hrdinka zažívá. Scénograf Antonín Šilar tuto atmosféru přenáší na jeviště pomocí minimalistického a strohého scénického prostoru. Použití pouhých čtyř rekvizit – rádia, malých lihových kamen, dřevěného kůlu a zavěšené pušky – vytváří pocit prázdnoty a nehostinnosti, který dokonale odpovídá knižní předloze. Scénografie nejenže vyjadřuje izolaci postavy, ale také zdůrazňuje těžké životní podmínky, ve kterých se nachází.

V rámci kompozice jsme zabředli i do pojetí vypravěče. V knižní verzi se tedy setkáváme s jednou postavou, zhruba čtyřicetiletou ženou bez jména, která ke čtenáři promlouvá pomocí deníkových zápisků, jež sepisuje kvůli zachování zdravého rozumu. Veškerý obsah

je tedy čtenáři zprostředkován formou přímé perspektivy za použití ich formy. Na druhé straně dochází v inscenaci k drobné modifikaci. Kromě hlavní postavy ztvárněné Terezou Hofovou k divákovi promlouvají i ostatní herci. Stává se tak zejména ve chvílích, kdy se vypravěčka cítí nejvíce zranitelná. Režisérka tak pomáhá divákovi pochopit, jak velikou oporou jsou zvířata pro vypravěčku v této bezvýhodné situaci.

Velice zajímavým prvkem v divadelní inscenaci je pojetí zvířecích postav. Divák, který zná knižní předlohu, vchází do sálu s očekáváním, jak budou zvířata v divadle prezentovány. O to větším překvapením je, když se po začátku představení dozví, že zvířata jsou vlastně herci schovaní mezi diváky v hledišti. Bez speciálních kostýmů nebo líčení – pouze s gesty, mimikou a s prací těla. Divák, který zná původní knihu si také může všimnout, že mezi postavami znázorňující koťata, některá chybí. Setkáváme se pouze s Perlou a Tygrem, přičemž v knize je Perla z prvního vrhu Kočky a Tygr až z druhého, kde se společně s ním narodila další dvě koťata, která ale zemřela. Perla s Tygrem se tak nikdy nemohli setkat. Také s postavami Huga a Luisy se v inscenaci nesetkáme. Narodil od vynechaných koťat, jsou ale několikrát zmíněni ve vypravování hlavní postavy. Pro výslednou interpretaci inscenace však tyto drobné úpravy nehrají velikou roli.

Významným prvkem díla *Zed'* od Marlen Haushofer je práce s jazykem. Na první pohled si čtenář všimne krátkých, úderných vět, které nesou hlubší význam, než by se na první pohled mohlo zdát. Právě tato hloubka sdělení je jedním z důvodů, proč se dílo *Zed'* dodnes těší velikému úspěchu. Přetvoření textu, v němž je mnoho skryto mezi řádky, do mluveného projevu není snadné. Díky hereckému umění Terezy Hofové se však podařilo tuto hloubku přenést i do divadelní adaptace. Její interpretace dokázala zachytit jemné nuance a skryté významy originálního textu, což umožňuje divákům prožít stejnou intenzitu a emocionální hloubku jako čtenářům knihy. Stejně jako v knize je i v inscenaci použita obecná čeština, avšak herečka občas sklouzává k používání nespisovných koncovek nebo k jejich vynechávání (např. „moh“ místo „mohl“, „malej“ místo „malý“ aj.). Hofová do své promluvy občas přidává informace, které diváka na malou chvíli vytrhnou z negativních pocitů a zapůsobí až komicky. Příkladem je scéna, ve které vypravěčka hovoří o tom, jak těžké je zvládat své chutě a o jídle, které jí chybí – mezi výčet cukru, soli a dalších základních surovin přidává například brambůrky, pesto, majonézu nebo hamburger.

V rámci komparace můžeme zmínit i hudbu a zvukové efekty, které hrají v obou verzích *Zdi* klíčovou roli při formování atmosféry a podpoře vyprávění. Zatímco literární předloha Marlen Haushofer využívá zvuky především skrze popisy a evokace, divadelní inscenace HaDivadla pracuje s reálnými zvuky a hudebními nahrávkami. V knize jsou různé zvuky pouze naznačeny textem, což vyžaduje aktivní představivost čtenáře. Naproti tomu v divadle jsou tyto zvuky autenticky prezentovány pomocí pečlivě připravených nahrávek, což výrazně zesiluje emocionální dopad na diváka. Tento rozdíl můžeme ilustrovat na ukázce z knihy: „[...] když Rys najednou ztuhl a se zlostným štěkáním se rozběhl přes louku. Ještě nikdy jsem ho takhle štekat neslyšela, hlasem plným hněvu a nenávisti. Hned jsem věděla, že se stalo něco hrozného.“¹¹⁹ Tento úryvek je z konce knihy, kdy se vypravěčka s Rysem vrací na horskou pastvinu, kde se odehraje vražda býčka, Rysa a následně neznámého muže. V inscenaci je během této scény zhasnuto a je zprostředkována pouze pomocí nahrávky, kde divák slyší kroky vypravěčky s Rysem po louce a následný zlověstný štěkot. Celá nahrávka končí po několika sekundách výstřelem z pušky.

Inscenaci a knižní předlohu díla *Zed'* můžeme porovnávat i z pohledu osvětlení. Osvětlení má totiž v inscenaci zvláštní roli, avšak důležitou roli. Aniž by si divák uvědomoval, že osvětlení vnímá, pomáhá k předání emoce, která je ve scéně obsažená. V knize nám tyto emoce zprostředkovává autorka skrze slova a popisy. Jednou z optimistických a příjemných scén je moment prvního východu slunce, který vypravěčka v horách zažívá. Sedí s Rysem a Bellou a koukají se směrem od diváků. Světlo přechází z namodralé do červeno-oranžové na žlutou, a nakonec na úplně bílou. Divák tak spolu s herci projde přeměnou noci na ráno.

Inscenaci a knižní předlohu díla *Zed'* můžeme porovnávat i z pohledu osvětlení, které v inscenaci hraje významnou roli. Osvětlení napomáhá přenosu emocí obsažených ve scéně, aniž by si to divák uvědomoval. V knize tyto emoce zprostředkovává autorka skrze slova a popisy. Příkladem optimistické scény plné příjemných emocí způsobených osvětlením, je moment prvního východu slunce, který vypravěčka zažívá v horách. Sedí s Rysem a Bellou a společně se dívají směrem od diváků. Světlo přechází z namodralé přes červeno-oranžovou

¹¹⁹ HAUSHOFER, Marlen. *Zed'*. Přeložila: Kateřina LEPIČOVÁ. Praha: Revolver Revue, 2019. Revolver Revue, s. 170.

až po žlutou, a nakonec na úplně bílou, což umožňuje divákům prožít přeměnu noci na ráno spolu s postavami.

Závěr

Tato bakalářská práce se zaměřila na komparaci literární předlohy díla *Zed'* od Marlen Haushofer (2019) a její divadelní adaptace, kterou uvedlo brněnské HaDivadlo pod režijním vedením Kamily Polívkové na Pražském divadelním festivalu německého jazyka (2022). Byly analyzovány klíčové aspekty obou zpracování, včetně dějové linie, kompozice, vypravěče, jazyka, scénického prostoru, osvětlení, hudby a zvuků, hereckých výkonů nebo kostýmů. Na základě této analýzy jsme se snažili odhalit, jaké změny přináší přenos literárního díla do divadelní podoby.

Divadelní inscenace díla *Zed'* zůstává věrná své předloze, přestože využívá odlišné prostředky pro vyjádření stejného příběhu a jeho témat. Režisérka Kamila Polívková v inscenaci zachovala přesný sled událostí, jak je autorka uspořádala v knižní předloze, a soustředila se na klíčové momenty příběhu, což umožnilo zachovat kompaktnost a plynulost děje. Celkově můžeme konstatovat, že divadelní adaptace *Zdi* úspěšně přenáší literární dílo do vizuální podoby, aniž by ztratila jeho hloubku a výjimečnost. Přestože se obě zpracování liší v některých detailech, základní myšlenky, témata a motivy zůstávají zachovány. Divadelní verze tedy poskytuje nový rozměr a možnost interpretace původního příběhu. Tato práce také ukázala, že přenos literárního díla na jeviště přináší nové možnosti, jak obohatit původní předlohu a nabídnout divákům nový pohled na příběh.

Komparace mezi literární předlohou a divadelní inscenací díla *Zed'* tak přinesla hlubší porozumění tomu, jaké nové interpretační možnosti divadlo nabízí a jak může vizuální prezentace posílit nebo oslabit emocionální a estetický dojem příběhu. Důkladná analýza jednotlivých prvků, jako je scénický prostor, hudba či zvukové efekty, naznačuje, že divadelní adaptace není pouhou vizuální replikou literární předlohy, ale samostatným uměleckým vyjádřením, které obohacuje původní dílo.

V závěru lze říci, že komparace literární předlohy díla *Zed'* a její divadelní adaptace podtrhla důležitost obou uměleckých forem a jejich vzájemný vztah. Přenesení literárního textu do divadelního prostoru nepřináší pouze nové formy vyprávění, ale také připomíná, jak moc může umění obohacovat a rozšiřovat naše vnímání, aniž bychom si to uvědomovali.

Resumé

Diese Bachelorarbeit konzentrierte sich auf den Vergleich der literarischen Vorlage des Werkes *Die Wand* von Marlen Haushofer (2019) und deren Theateradaption, die unter der Regie von Kamila Polívková beim Prager Theaterfestival deutscher Sprache (2022) vom Brünner HaDivadlo aufgeführt wurde. Schlüsselaspekte beider Versionen wurden analysiert, darunter die Handlung, Komposition, Erzähler, Sprache, Bühnenraum, Beleuchtung, Musik und Geräusche, schauspielerische Leistungen sowie Kostüme. Basierend auf dieser Analyse wurde versucht, die Veränderungen zu ermitteln, die die Übertragung eines literarischen Werkes in eine Theaterform mit sich bringt.

Die Theaterinszenierung des Werkes *Die Wand* bleibt ihrer Vorlage treu, obwohl sie andere Mittel verwendet, um dieselbe Geschichte und ihre Themen auszudrücken. Regisseurin Kamila Polívková behielt in der Inszenierung die genaue Abfolge der Ereignisse bei, wie sie die Autorin in der literarischen Vorlage angeordnet hat, und konzentrierte sich auf die Schlüsselmomente der Geschichte, was die Kompaktheit und den Fluss der Handlung bewahrte. Insgesamt lässt sich feststellen, dass die Theateradaption von *Die Wand* das literarische Werk erfolgreich in eine visuelle Form überträgt, ohne dessen Tiefe und Einzigartigkeit zu verlieren. Obwohl sich die beiden Versionen in einigen Details unterscheiden, bleiben die grundlegenden Gedanken, Themen und Motive erhalten. Die Theaterfassung bietet somit eine neue Dimension und Interpretationsmöglichkeit der ursprünglichen Geschichte. Diese Arbeit zeigte auch, dass die Übertragung eines literarischen Werkes auf die Bühne neue Möglichkeiten eröffnet, die ursprüngliche Vorlage zu bereichern und dem Publikum eine neue Perspektive auf die Geschichte zu bieten.

Der Vergleich zwischen der literarischen Vorlage und der Theaterinszenierung von *Die Wand* brachte ein tieferes Verständnis dafür, welche neuen Interpretationsmöglichkeiten das Theater bietet und wie die visuelle Präsentation den emotionalen und ästhetischen Eindruck der Geschichte verstärken oder abschwächen kann. Die gründliche Analyse einzelner Elemente wie Bühnenraum, Musik oder Soundeffekte zeigt, dass die Theateradaption nicht nur eine visuelle Replik der literarischen Vorlage ist, sondern ein eigenständiger künstlerischer Ausdruck, der das ursprüngliche Werk bereichert.

Abschließend lässt sich sagen, dass der Vergleich der literarischen Vorlage von *Die Wand* und ihrer Theateradaption die Bedeutung beider Kunstformen und ihre gegenseitige Beziehung hervorhob. Die Übertragung eines literarischen Textes in den Theaterraum bringt nicht nur neue Erzählformen mit sich, sondern erinnert auch daran, wie sehr Kunst unser Verständnis bereichern und erweitern kann, ohne dass wir uns dessen bewusst sind.

Primární literatura

- 1) HAUSHOFER, Marlen. *Zed'*. Přeložila Kateřina LEPIČOVÁ. *Revolver Revue*. Praha: Revolver Revue, 2019. ISBN 978-80-7622-003-4.

Sekundární literatura

- 1) CULLER, Jonathan D. *Krátký úvod do literární teorie*. Druhé rozš. vyd. Přeložil Jiří BAREŠ. *Teoretická knihovna*. Brno: Host, 2015. ISBN 978-80-7491-233-7.
- 2) FONTANA, David. *Tajemný jazyk symbolů: názorný klíč k symbolům a jejich významům*. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-303-8.
- 3) HODROVÁ, Daniela. *--na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1.
- 4) PAVIS, Patrice. *Analýza divadelního představení*. Přeložil Kateřina NEVEU. *Teoretická řada (Nakladatelství AMU)*. Praha: Akademie múzických umění v Praze v Nakladatelství AMU, 2020. ISBN 978-80-7331-549-8.
- 5) PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7.
- 6) STRIGL, Daniela. *"Wahrscheinlich bin ich verrückt--": Marlen Haushofer - die Biographie*. 2. Aufl. Berlin: Ullstein, 2008. ISBN 978-3548-60784-9.

Seznam použitých informačních zdrojů

- 1) Atlaso.cz: *Kompozice literárního díla – kategorie času* [online].[cit. 2024-06-01]. Dostupné z: <https://www.atlaso.cz/kompozice-literarniho-dila-kategorie-casu/>
- 2) Autorský úvod Kamily Polívkové/*Zed'*. In Youtube [online]. 15.10.2022 [cit. 2024-06-23]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=h_vSNZZfsbM&t=201s
- 3) Český rozhlas: *HaDivadlo slaví padesát let existence a věří, že jeho pevné kořeny ho spolehlivě udrží i v budoucnu* [online].[cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://brno.rozhlas.cz/hadivadlo-slavi-padesat-let-existence-a-veri-ze-jeho-pevne-koreny-ho-spolehlive-9164935>
- 4) *Der Raum in literarischen Text* [online]. Deutschland: Renate Bürner, 2010 [cit. 2024-06-06]. Dostupné z: https://www.hueber.de/sixcms/media.php/36/FremdspracheDeutsch_Heft44_S44_Der%20Raum%20im%20literarischen%20Text.pdf
- 5) Deutschlandfunk: *Was ist eine Dystopie?* [online].[cit. 2024-06-06]. Dostupné z: <https://www.deutschlandfunk.de/endlich-mal-erklaert-was-ist-eine-dystopie-100.html>
- 6) Didacticus: *Jazykové prostředky* [online].[cit. 2024-05-16]. Dostupné z: <https://didacticus.cz/jazykove-prostredky>
- 7) DWDS: *Robinsonade* [online].[cit. 2024-06-18]. Dostupné z: <https://www.dwds.de/wb/Robinsonade>
- 8) Duden, Learn Attack: *Figurenrede im Drama* [online].[cit. 2024-06-30]. Dostupné z: <https://learnattack.de/schuelerlexikon/deutsch/figurenrede-im-drama>
- 9) Femio, Frauen.Biographieforschung: *Marlene Haushofer* [online].[cit. 2024-05-12]. Dostupné z: <https://www.fembio.org/biographie.php/frau/biographie/marlen-haushofer/>
- 10) HaDivadlo: *Historie* [online].[cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://www.hadivadlo.cz/info/historie/>
- 11) HaDivadlo: *Zed'* [online].[cit. 2022-06-23]. Dostupné z: <https://www.hadivadlo.cz/hra/zed/>

- 12) HOLUBEC, Lukáš. *HaDivadlo: Zeď, Možnost začít znovu a naposledy*. I-Divadlo.cz [online]. 2022-12-28 [cit. 2024-07-08]. Dostupné z: <https://www.i-divadlo.cz/blogy/lukas-holubec/moznost-zacit-znovu-a-naposledy>
- 13) Internetová encyklopedie dějin Brna: *Otevření HaDivadla v novém působišti* [online].[cit. 2024-06-23]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=4445
- 14) Landesbildungsserver, Baden-Württemberg: *Der Erzähler* [online].[cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://www.schule-bw.de/faecher-und-schularten/sprachen-und-literatur/deutsch/unterrichtseinheiten/prosa/erzaehler>
- 15) Marlene Haushofer: *Auszeichnungen, Anerkennungen für Marlen Haushofers Werk* [online].[cit.2024-06-18]. Dostupné z: <https://www.marlenhaushofer.ch/biografie/auszeichnungen/>
- 16) Masarykova univerzita: *Úvodní přednáška-scénografie* [online].[cit.2024-06-27]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1433/jaro2004/VV038/um/Ap_2_uvodni_prednaska_zadani_prace_jaro_2004.pdf
- 17) Masterclass časopisu Host: *Kamila Polívková - Vnitřní svět v obrazech* [online].[cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://www.ced-brno.cz/cs/programme/masterclass-host-polivkova/>
- 18) Pangloss: *Musik: Akustische Anteile einer Inszenierung* [online].[cit. 2024-06-30]. Dostupné z: <https://www.pangloss.de/cms/index.php?page=akustische-elemente>
- 19) Pedagogická fakulta MU: *Slovník literárních pojmů* [online].[cit. 2024-06-22]. Dostupné z: https://www.ped.muni.cz/weng/literatura/_items/items_all.html
- 20) Pedagogická fakulta MU: *Slovník literárních pojmů – Fabule* [online].[cit. 2024-06-27]. Dostupné z: https://www.ped.muni.cz/weng/literatura/_items/items_all.html#f
- 21) Pedagogická fakulta MU: *Slovník literárních pojmů – Syžet* [online].[cit. 2024-06-27]. Dostupné z: https://www.ped.muni.cz/weng/literatura/_items/items_all.html#s
- 22) Pražský divadelní festival německého jazyka: *Cena J.B.* [online].[cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://www.theater.cz/cena-j-b/>
- 23) Pražský divadelní festival německého jazyka: *Význam a obsah projektu* [online].[cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://www.theater.cz/o-festivalu/>

- 24) Pražský divadelní festival německého jazyka: *Zed'* [online].[cit. 2024-06-23]. Dostupné z: <https://www.theater.cz/archiv/2022/program/zed/>
- 25) RAITEROVÁ, Eliška. *Jak mluví ten, kdo musí? (o podobách Zdi Marlene Haushofer v HaDivadle i na síti)*. Podhoubí [online]. 2021-10-21 [cit. 2024-07-08]. Dostupné z: <https://www.podhoubi.com/post/jak-mluv%C3%AD-ten-kdo-mus%C3%AD-o-podob%C3%A1ch-zdi-marlene-haushofer-v-hadivadle-i-na-s%C3%ADti>
- 26) Robor-dila.cz: *Psychologický román* [online].[cit.2024-06-06]. Dostupné z: <https://rozbor-dila.cz/psychologicky-roman/>
- 27) Rozbor-dila.cz: *Román* [online].[cit. 2024-06-06]. Dostupné z: <https://rozbor-dila.cz/roman/>
- 28) Studyflix: *Erzählzeit und erzählte Zeit* [online].[cit. 2024-05-31]. Dostupné z: <https://studyflix.de/deutsch/erzahlzeit-und-erzahlte-zeit-3179>
- 29) Studyflix: *Erzählperspektive* [online].[cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://studyflix.de/deutsch/erzahlperspektiven-2976>
- 30) Studyflix: *Existenzialismus* [online].[cit. 2024-06-06]. Dostupné z: <https://studyflix.de/allgemeinwissen/existenzialismus-7314>
- 31) Wortwuchs: *Erzählperspektive* [online].[cit.2024-06-20]. Dostupné z: <https://wortwuchs.net/erzaehlperspektive/>
- 32) WRITER, Jerry: *Co je motiv, syžet a fabule a jaký je mezi nimi rozdíl*. Jerrywriter.cz [online]. 2020, 18.11. [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://www.jerrywriter.cz/2020/11/co-je-motiv-syzet-fabule-jaky-je-mezi.html>